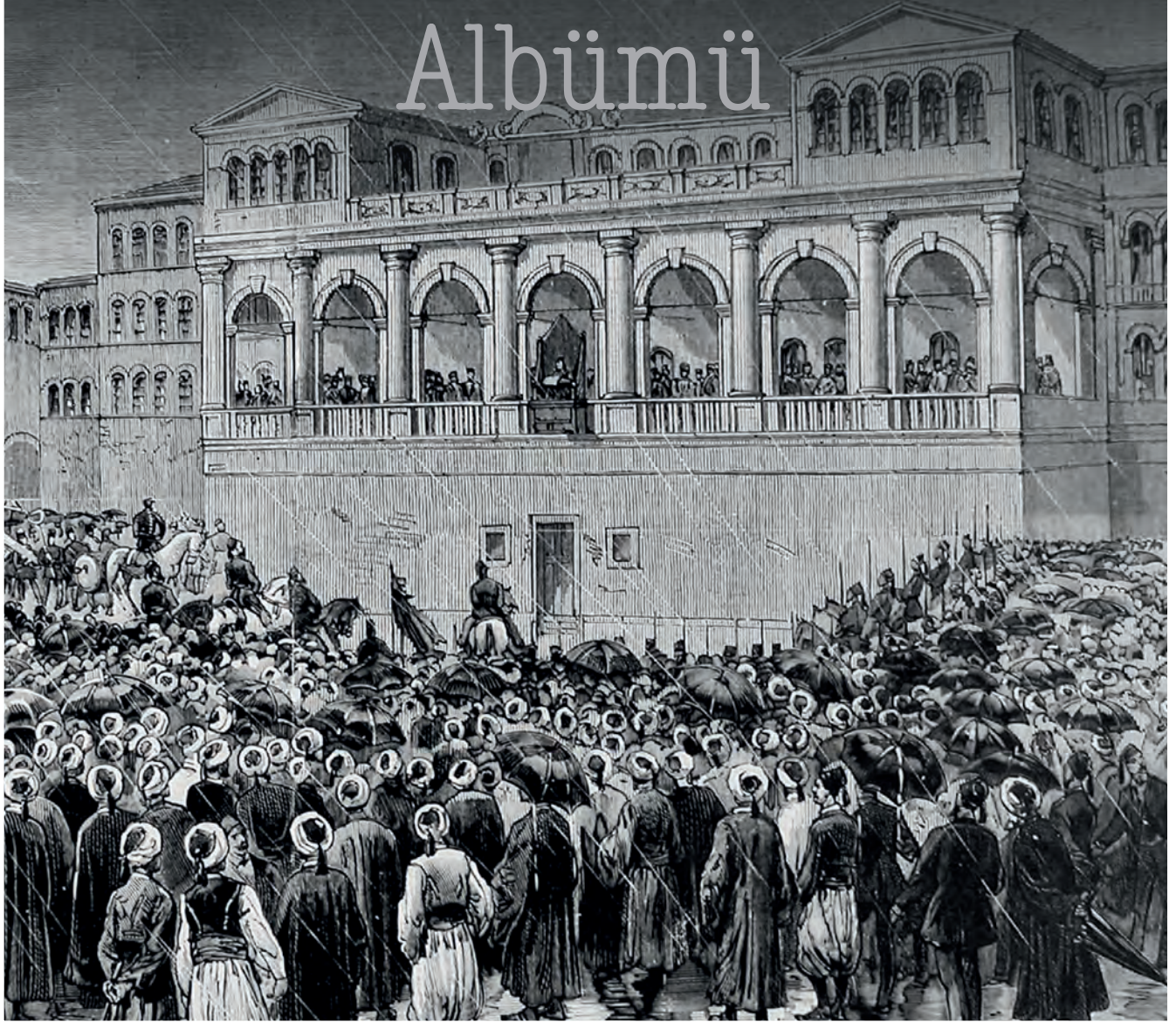

1877

Meclis-i Âyan ve
Meclis-i Mebusan
Albümü

1877
Meclis-i Âyan
ve Meclis-i Mebusan
Albümü

1877 Meclis-i Âyan ve Meclis-i Mebusan Albümü

Yayın Sahibi

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Yayın Koordinatörü

Mehmet Ali KUMBUZOĞLU
TBMM Genel Sekreteri

Yayın Yönetmeni

Dr. Necati SUNGUR
Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanı

Editör

Dr. Halil İbrahim ERBAY
Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkan Yardımcısı

Yayın Danışmanı

Ömer TAŞDELEN

Araştırma

Dr. İlona BAYTAR
Dr. Fatih AKYÜZ
Dr. T. Cengiz GÖNCÜ
Nurten ÖZTÜRK
Naciye UÇAR
Dr. Onur ÇAPAR

Grafik Tasarım

Eren Fahri ÖTÜNÇ

Tashih

Ruken ÇAKAN EVCEN

TEŞEKKÜR

Bu albümün koleksiyonlarında yer aldığı İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne ve Ömer M. Koç'a; her iki nüshanın görsellerinin temininde gösterdikleri anlayış ve katkılarından dolayı Bahattin Öztuncay'a ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinden Yasemen Akçay ile Emel Kolçak'a teşekkür ederiz.

TBMM Basımevi - Nisan 2023

ISBN 978-605-2089-84-2 Baskı 500 Adet

Bu kitap TBMM yayını olup tüm hakları TBMM'ye aittir.

İçindekiler

V	Takdim
VII	Giriş
1	Albüm
55	Osmanlı Devleti'nde Parlamento
57	Meclis-i Âyan ve Meclis-i Mebusan
62	Sultan II. Abdülhamid'in Meclis-i Mebusanı Açış Konuşması
66	Biyografiler
86	Meclis-i Âyan ve Vilayetlere Göre Meclis-i Mebusan Üyeleri

Takdim

İlk Osmanlı parlamentosu olan Meclis-i Umumi, Birinci Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra, 19 Mart 1877 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nın görkemli Muayede Salonu'nda açılmıştır. Seçilmiş mebuslardan müteşekkil Meclis-i Mebusan ile padişah tarafından atanan Meclis-i Âyan üyelerinden oluşan Meclis-i Umumi, çift meclisli bir parlamento niteliği taşımaktadır. Meclis-i Umumi'nin seçilmişlerden müteşekkil kanadı sıfatıyla Meclis-i Mebusan, Osmanlı vatan-daşlarının tüm imparatorluk sathında ilk defa kendi temsilcilerini seçerek İstanbul'a göndermelerinin akabinde yasama faaliyetlerine başlamış ve fasıllarla da olsa, 1920 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir.

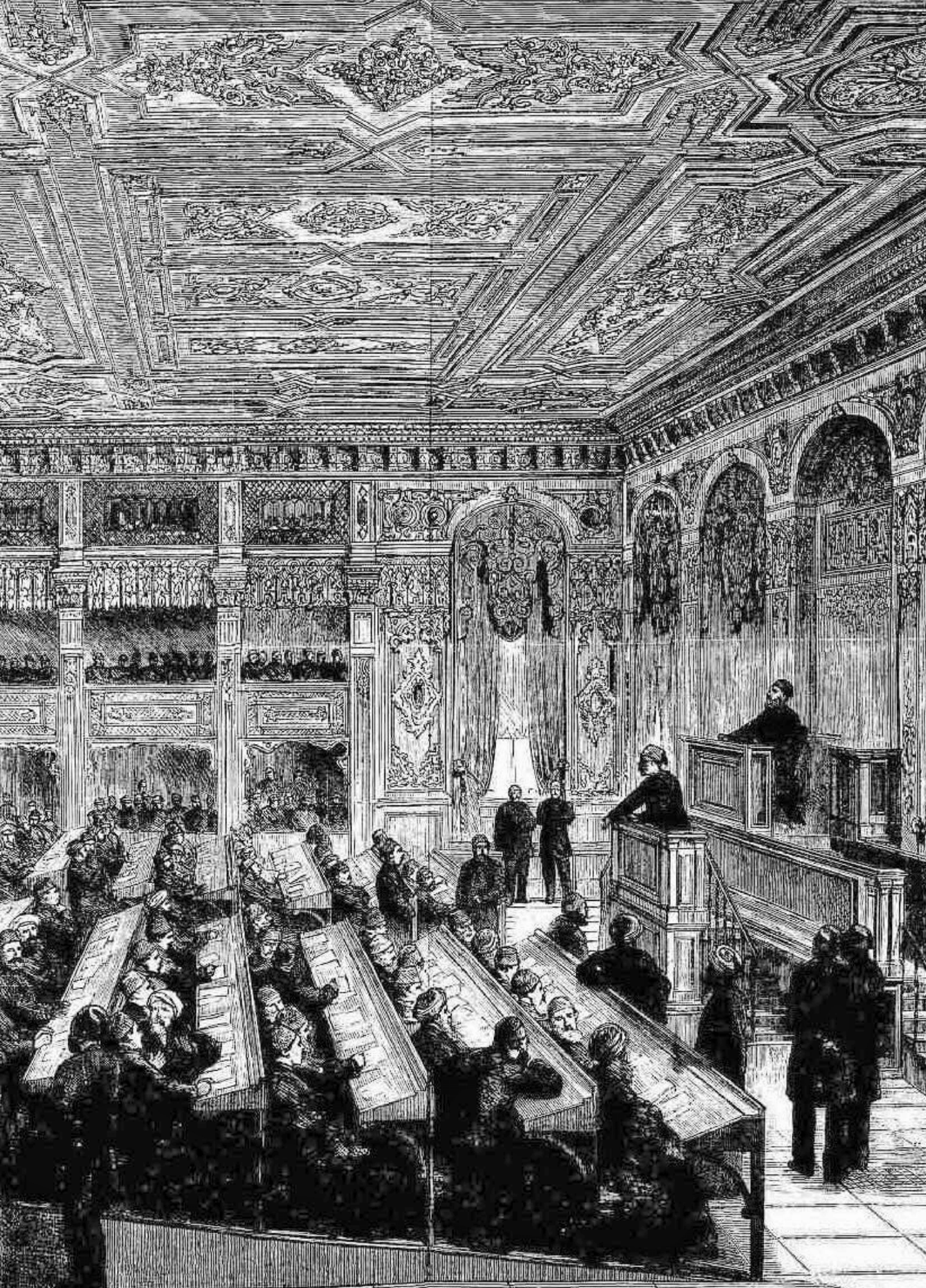
Bugün birinci yüz yılını geride bırakmasına kıvançla şahitlik ettiğimiz Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, açıldığı 23 Nisan 1920 tarihi itibarıyla Meclis-i Mebusan'ın devamı olarak nitelendirilmesini mümkün kılan çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bu kapsamda örneğin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine aldığı ve onayladığı ilk kanun olan Ağnam Resmi Kanunu, Meclis-i Mebusan'da görüşülen son kanundur. Yine İstanbul'da 11 Nisan 1920'de lağvedilen son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın üyeleri, 23 Nisan'da Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi'nin doğal üyesi kabul edilmiş ve Ankara'ya ulaşan pek çok mebus vazifesine devam etmiştir. Bu durum şüphesiz Meclis-i Mebusan'ın ve parçası olduğu Meclis-i Umumi'nin yasama faaliyetlerinin parlamento tarihimiz açısından taşıdığı önemi artırmakta, ayrıca Meclis-i Umumi'ye dönük bilimsel çalışmalar ile arşiv belgelerini, Türk demokrasisinin geçmişini anlamak ve derinliğini daha iyi görmek adına son derece kıymetli kılmaktadır.

Ne var ki Meclis-i Mebusan ile Meclis-i Âyan'a parlamento binası olarak hizmet veren Çırağan Sarayı'nın 1910 yılında geçirdiği yangın, binada bulunan parlamento arşivinin büyük kısmının yok olmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum, Meclis-i Umumi'nin üyeleri ve faaliyetleri hakkında bugün erişilebilen sınırlı sayıdaki belge ve çalışmaya geniş kitlelerin erişimini kolaylaştırmayı ciddi bir ihtiyaç haline getirmiştir.

Bu anlayış doğrultusunda elinizde bulunan çalışma, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı olarak parlamento tarihimize ilişkin henüz yayımlanmamış veya yayımlandığı dönemde hak ettiği ilgiyi görememiş belge ve eserleri okuyucu ile buluşturma yönündeki gayretlerimiz kapsamında, ilk Osmanlı parlamentosu olan Meclis-i Umumi'de görev yapan parlamenterlerin fotoğraflarından oluşmaktadır. Farklı dönemlerde görev yapan Meclis-i Âyan ve Meclis-i Mebusan üyelerinin ortak albümü olarak nitelendirilebilecek bu çalışma, daha önce basılmış bulunan nadir bir albümün tespit edilebilen iki nüshası karşılaştırılmak suretiyle hazırlanmış ve açıklayıcı notlarla zenginleştirilmiş güncel basımdır.

Türk demokrasi tarihine ve Osmanlı İmparatorluğu'nun meşruti monarşi tecrübesine ilişkin bilimsel araştırmalara önemli katkılar sağlayacağına inandığım bu kıymetli albümün ilgililerin istifadesine sunulmasını son derece değerli buluyorum. Bu vesileyle eserin hazırlanmasında ve yayımında emeği geçen Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı personeline teşekkür ediyor; çalışmanın parlamento tarihimize ilgi duyanlar açısından faydalı olmasını temenni ediyorum.

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Giriş

Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak, siyaset kültürümüzün sağlıklı gelişmesi, tarihsel süreçlerin kayda geçirilmesi ve gelecek kuşaklara doğru aktarılması kurumsal sorumluluklarımızdandır. Parlamento tarihimizi konu alan temel kaynak ve kitapları yayımlayarak literatürümüze dâhil etmek her zaman hedeflerimiz arasında olmuştur.

İlk kez yayımlanmakta olan *Meclis-i Âyan ve Mülga Mebusan Albümü (La Chambre des Deputes de Constantinople 1877)*, alanında çok önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bilindiği üzere kuruluşundan itibaren mutlakiyetle yönetilen Osmanlı Devleti'nin parlamenter sisteme geçiş tarihi Meşrutî dönemin başlangıcı olan 23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esasî'nin ilanı ile başlar. Devlet işleyişinin daha iyi bir hâle getirilmesi ve yönetimde farklı görüş ve düşüncelere yer verilmesinin amaçlandığı parlamento, Meclis-i Âyan ve Meclis-i Mebusandan oluşur. Dolayısıyla iki meclisli sistemin hâkim olduğu Osmanlı parlamentosunda Meclis-i Mebusan vilayetlerden seçilen üyelerden; Meclis-i Âyan ise padişah tarafından doğrudan atanan üyelerden oluşur. Âyanların çoğu İstanbul'dan katılırken mebusların çoğunluğu taşradan gelir. Her iki Meclisin de çalışmaları iki devre devam eder. İlk devre 19 Mart 1877'de başlar ve 28 Haziran 1877'de son bulur. İkinci devre ise 13 Aralık 1877-13 Şubat 1878 dönemine tarihlenir. Bu dönem mebus sayısı ilk döneme göre daha azdır. Osmanlı- Rus Savaşı'nın en şiddetli olduğu dönemde tekrar çalışmaya başlayan Meclis, bir süre sonra Sultan II. Abdülhamid tarafından süresiz tatil edilir.

Türk parlamento tarihi açısından çok önemli bir devri içine alan I. Meşrutiyet ve ilk Osmanlı Meclis-i Mebusanı üzerine yapılmış çalışmalar mevcut olmakla birlikte, dönem yeteri kadar incelenmiş değildir. Özellikle Meclis-i Âyan ve Mebusan üyelerinin kimliklerine dair yapılan çalışmalar son derece kısıtlıdır. Konu ile ilgili en erken tarihli çalışma Hakkı Tarık Us'un hazırladığı *Meclis-i Mebusan 1877 Zabıt Ceridesi*'dir (İstanbul, 1939). Meclis-i Mebusanda yapılan görüşme tutanaklarından oluşan bu çalışma, *Takvim-i Vekayi*, *Basiret* ve *Vakit* gazetelerine dayanılarak hazırlanmıştır. Bunun dışında en önemli kaynak Prof. Dr. İhsan Güneş'in hazırladığı ve bir TBMM yayını olan *Türk Parlamento Tarihi*'dir.

İlk defa yayımlanan bu albüm, 1877 yılı âyan ve mebuslarının fotoğraflarını içermektedir. Bez ciltli 25,5 x 31

cm boyutlarında, 51 karton yapraktan oluşan albümde kırmızı çerçeve içerisine yapıştırılmış 22 Meclis-i Âyan ile 104 Meclis-i Mebusan üyesinin fotoğrafları yer almaktadır. Fotoğrafların resim altı bilgileri Osmanlıca ve Fransızca el yazısı ile hazırlanmış, kişi bilgilerinde hangi vilayetten katıldıkları, varsa lakap ve unvanlarına yer verilmiştir.

Ömer Koç koleksiyonunda bulunan bu albümün ikinci bir nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde tespit edildi. İlkine göre daha özensiz görünen bu nüshadaki fotoğrafların bazılarının daha iyi kalitede günümüze ulaştığını ve birkaçının da farklı pozlar olduğu görüldü. Başlangıçta tıpkıbasım olarak yayımlamayı hedeflediğimiz söz konusu albümü hazırlarken iki nüshadan daha iyi olan görsel tercih edildi. Aynı kişinin farklı pozuna ise biyografi bölümünde yer verildi. Çalışmanın ilk bölümünde albümün aslına sadık kalarak, Fransızca ve Osmanlı Türkçesi resim altı bilgileri görsel olarak aynen korunurken, Osmanlıca okunuşları eklendi. Bazı isimlerdeki Fransızca ve Türkçe imla farkları okunuştan kaynaklanmaktadır.

İkinci bölüm, Osmanlı Devleti'nde parlamento tarihinin anlatıldığı açıklayıcı metin ile beraber ulaşabildiğimiz mebusan ve âyanların biyografilerine ayrıldı. Bilindiği üzere parlamento binası olarak kullanılan Çırağan Sarayı'nda 1910'da büyük bir yangın yaşanmıştır. Bu yangında sadece bina değil, arşiv kayıtları da zarar gördüğünden bir dönemi aydınlatacak birincil kaynaklar tamamen yok olmuştur. Meclis-i Âyanı oluşturan üyeler daha önce üst düzey görevlerde bulunduklarından onların biyografilerine ulaşmak görece daha kolay gibi görünse de özellikle taşradan gelen mebusların biyografileri konusunda kaynak yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla çalışmanın en zorlu süreci mebus biyografilerini derlemek olmuştur. Basılı kaynaklar dışında arşiv kayıtları, dönemi konu alan tezler ve yayınlardan yararlanılan çalışmada, ulaşılan biyografilerin bazılarında mebusların literatürde küçük/büyük bazı farklılıklarla geçtiği de görülecektir. Son olarak Meclis-i Âyan ve Meclis-i Mebusanın birinci ve ikinci devre üyelerinin görev ve seçildikleri şehirlerle göre dökümleri verilmiştir.

Bu çalışmanın, demokrasi tarihimizin bilinmesi ve doğru bilgilerle aktarılması açısından önemli bir kaynak olacağını düşünüyoruz.

La Chambre
des Députés
de Constantinople

1877

مَجْلِسِ اَعْيَانِ
وَمُلْغَا مَبُصَانِ
هَيْئَتِی

۱۲۹۲ سنه

Meclis-i Âyan
ve Mülga Mebusan Heyetleri
Sene 1292 [1877]

“Abdülhamid Han bin Abdülmecid el-muzaffer dâimâ”

İmtiyaz Madalyası

Devlet ve memleket yararına keşifte bulunanlara ve görevlerini başarıyla yerine getirenlere verilmek üzere 23 Eylül 1883 tarihinde Sultan II. Abdülhamid tarafından ihdas edilmiş sivil ve askerî madalyadır. Bizzat padişah tarafından verileceği nizamnamesinde belirtilmiştir. Altın ve gümüş olarak iki ayrı madenden imal edilen imtiyaz madalyasının ön yüzünde saltanat arması, arka yüzünde, “Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye uğrunda fevkalâde sadakat ve şecaat ibraz edenlere mahsus madalyadır” ibaresi ile altında verilen kişinin adının yazıldığı hilal şeklinde bir kartuş bulunmaktadır.

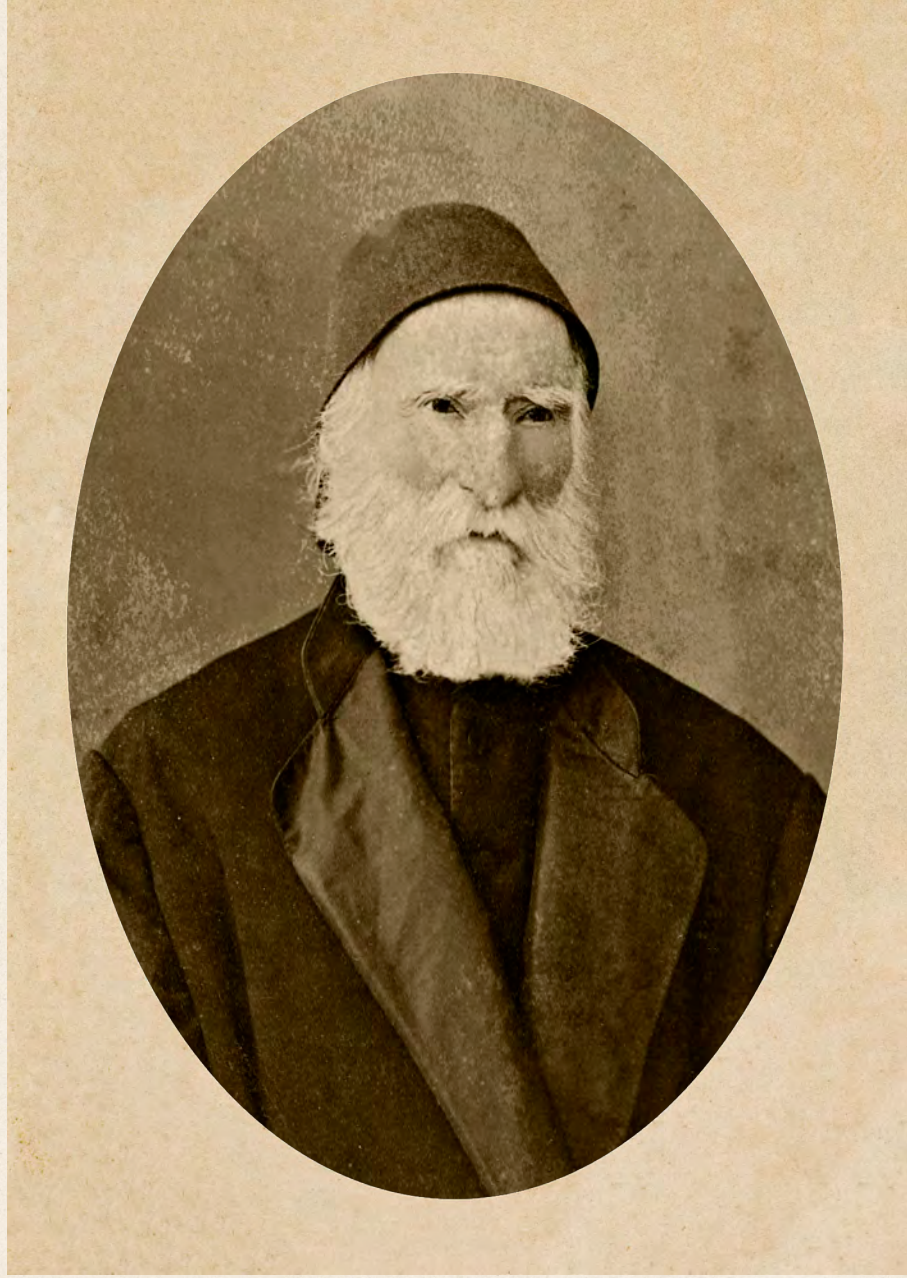

هیت اعیان رئیس دوله و سرور پاشا حضرتلری

S. K. Server Pacha.

Président des Sénateurs

Heyet-i Âyan Reisi Devletlü Server Paşa Hazretleri

2

اعيان اعضاسندن دولتوسامي پاشا حضرتلي

Yon Excellence Yami Pacha senateur

Âyan Azasından Devletlü Sami Paşa Hazretleri

3

اعيان اعضاسنڊن دولٽو مصطفى نوري پاشا حضرتلى
Hon Excellence Moustapha Nouri Pacha senateur

Âyan Azasından Devletlü Mustafa Nuri Paşa Hazretleri

4

اعيان اعضاسندن دوللو حليم پاشا حضرتلى

His Excellency. Halim Pacha   sénateur

Âyan Azasından Devletlü Halim Paşa Hazretleri

5

اعيان اعضاسندن دولتور رضا پاشا حضرتلری

Hon Excellence. Riza Pasha Senator

Âyan Azasından Devletlü Rıza Paşa Hazretleri

6

اعیان اعضاسندن دولتوروش پاشا حضرتلی

His Excellency Derwich Pacha sinotius

Âyan Azasından Devletlü Derviş Paşa Hazretleri

7

اعيان اعضاسندن عطا قتلوار هم پاشا حضرتلری
Son Altesse Damat Edhem Paşa sinatour

Âyan Azasından Atûfetlû Edhem Paşa Hazretleri

9

اعیان اعضا سندرز ولتو کمال پاشا حضرتلری

Yon Excellence Kémal Pacha senabour

Âyan Azasından Devletlü Kemâl Paşa Hazretleri

9

اعيان اعضاسندن عطفولوامين بك اقدى حضرتلى

Ym Excellence Emin Bey senator

Âyan Azasından Atûfetlü Emin Beyefendi Hazretleri

10

ایمان اعضا سندرزماحتلوا سداقدی حضرتلری

Yon Excellence Essad Effendi sénateur

Âyan Azasından Semahatlü Esad Efendi Hazretleri

11

ایمان اعضاء سندن سماحتلو احمد حلمی افندی حضرتلی

His Excellency Ahmed Hilmi Effendi senatun

Âyan Azasından Semahatlü Ahmed Hilmi Efendi Hazretleri

12

اعیان اعضاسندن فضیلتلوا مین افندی حضرتلری

Hon Excellence Emin Effendi *sinakur*

Âyan Azasından Faziletlü Emin Efendi Hazretleri

13

اعيان اعضاسندن ساحتلو طاهر افندي حضرتلي
Hon Excellence Cahir Effendi *senateur*

Âyan Azasından Semâhatlü Tahir Efendi Hazretleri

14

اعيان اعضا سندن سعادتمار قوياشا حضرتلری
Hon Excellence Marco Pacha sinateur

Âyan Azasından Saadetlü Marko Paşa Hazretleri

15

اعيان اعضا سندن عطا قىلغۇچى توفىق بك افندى حضرتلىرى

Ym Excellence Tevfik Bey sénateur

Âyan Azasından Atûfetlü Tevfik Beyefendi Hazretleri

16

اعیان اعضا سندن دولتو عارفی پاشا حضرتاری

Ym Excellence Arifi Paşa Sénateur

Âyan Azasından Devletlü Arifi Paşa Hazretleri

17

اعيان اعضاسندن سعادتلوسروچين افندي حضرتلى
Ym Excellence Gervitchian Effendi sénateur

Âyan Azasından Saadetlü Serviçen Efendi Hazretleri

18

اعیان اعضا سندن سعادت لوقسطاکی افندی حضرتلری

Don Excellence Kostaki Effendi Anthopoulos sénateur

Âyan Azasından Saadetlü Kostaki Efendi Hazretleri

19

اعيان اعضاسندڻ دولتواحمد جلال پاشا حضرتي

Ym Excellence Ahmed Celal Pacha sénateur

Âyan Azasından Devletlü Ahmed Celal Paşa Hazretleri

20

اعیان اعضا سندن سعادت او یورغاکلی افندی حضرتلری
Yun Vacehence Yorgakli Effendi sinatim

Âyan Azasından Saadetlü Yorgaki Efendi Hazretleri

21

اعيان اعضاسندن سعادتلوردا ويچون اقدى حضرتلرى
Son Excellence Davitchon Effendi sénateur

Âyan Azasından Saadetlû Daviçon Efendi Hazretleri

۲۲

هیت مبعوثان رئیس دولتواحمد وفیق پاشا حضرتلری

Heyet-i Mebusan Reisi Devletlü Ahmed Vefik Paşa Hazretleri

رئيس وكيلى باء الدين افندى
بروسه
Bahaeddin Effendi
député de Brousse vice - président
N: 1

Reis Vekili Bahaeddin Efendi, Bursa

خداوردى زاده اوخانش افندى
در سعادت
Ohannes Effendi Allaverdioglu
député de Constantinople vice - président
N: 2

Hüdaverdizade Ohannes Efendi,
Dersaadet

يکشهرلى زاده احمد افندى
آيدين
Yeni cheherli Zade' Ahmed Effendi
député d'Ordin
N: 3

Yenişehirizade Ahmed Efendi, Aydın

شریف بك
ادرنه
Sherif Bey
député d'Andrinople
N: 4

Şerif Bey, Edirne

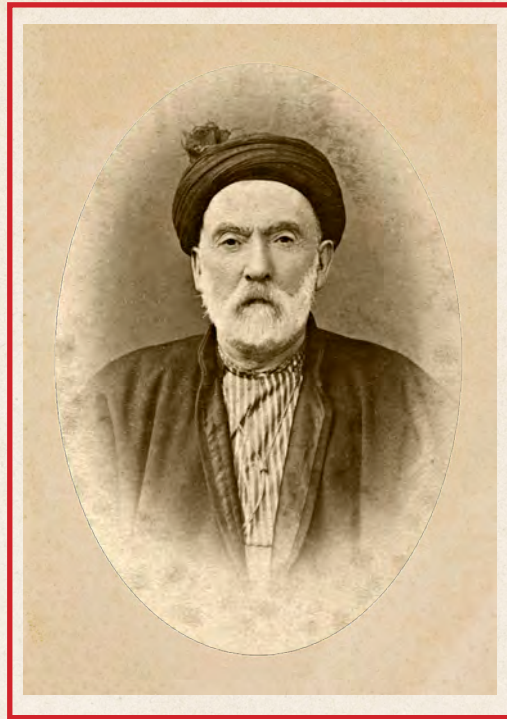

در سعادت

حاجی احمد افندی

Hacı Ahmed Effendi
dépulé de Constantinople
n° 5

Hacı Ahmed Efendi, Dersaadet

بروسه

رضاءفندی

Rıza Effendi
dépulé de Brouse
n° 6

Rıza Efendi, Bursa

قدس

یوسف ضیا افندی

Youssef Zia Effendi
dépulé de Jérusalem (Syrie)
n° 7

Yusuf Ziya Efendi, Kudüs

دیاربکر

مسعود افندی

Messoud Effendi
dépulé de Diyarbakir
n° 8

Mesud Efendi, Diyarbakır

علی پاشا
سیستره
G. C. Alich Pacho
député de Silistrie (Danube)
n° 9

Ali Paşa, Silistre

رفعت افندی
ادرنه
Rifat Effendi
député d'Andrinople
n° 10

Rifat Efendi, Edirne

حاجی مصطفی بک
قسطوف
Hacı Mustapha Bey
député de Kastamonie
n° 11

Hacı Mustafa Bey, Kastamonu

طاهر و پاشا
سلانیک
G. C. Tahir. Omer Pacha (de Drama)
député de Salonique
n° 12

Tahir Ömer Paşa, Selanik

آیدین
حاجی محمد افندی
Hacı Mehmed Effendi
député de Smyrne
n° 13

Hacı Mehmed Efendi, Aydın

خرپوت
حاجی حافظ محمود افندی
Hacı Hafız Mahmud Effendi
député de Harput
n° 14

Hacı Hafız Mahmud Efendi, Harput

طرابلس غرب
سليمان قاططان افندی
Süleyman Kaptan Effendi
député de Tripoli de Barbarie
n° 15

Süleyman Kaptan Efendi, Trablusgarp

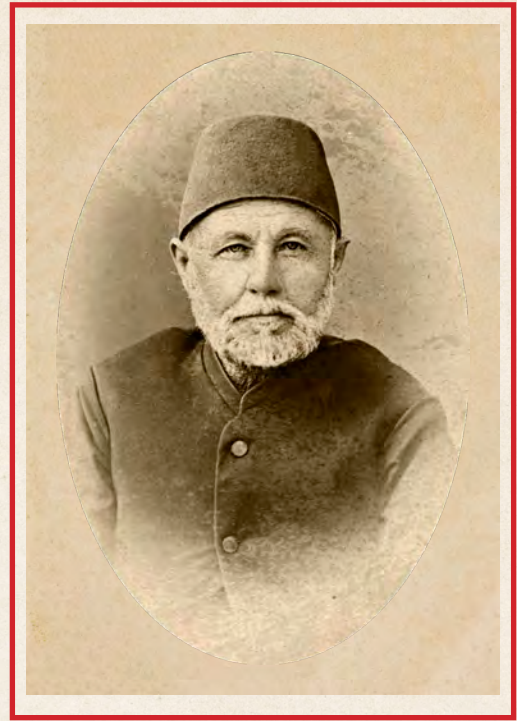
ادرنة
راسم بک
Rasim Effendi
député d'Andrinople
n° 16

Rasim Bey, Edirne

سوريه خالافندي
Halid Effendi
dépulé de Syrie
n° 17

Halid Efendi, Suriye

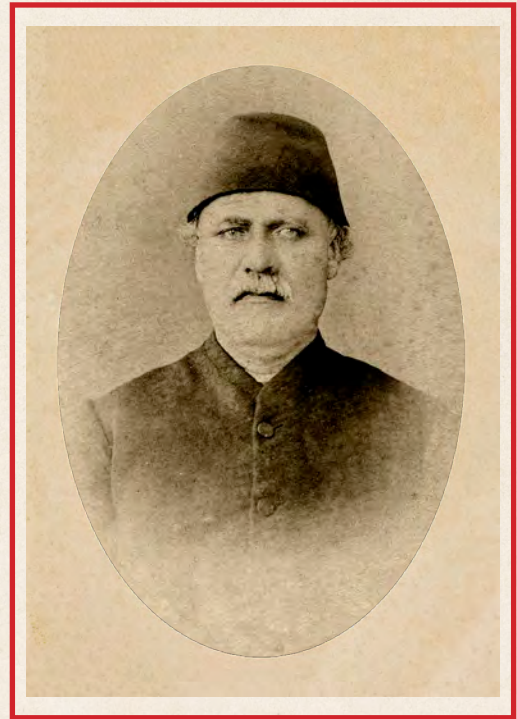
هرسك عليافندي
Ali Effendi
dépulé d'Herzegovine
n° 18

Ali Efendi, Hersek

يانيه علي نقيب
Ali Nahi Bey
dépulé de Janina
n° 19

Ali Naki Efendi, Yanya

سوريه نقاش افندي
Nacache Effendi
dépulé de Syrie
n° 20

Nakaş Efendi, Suriye

سعدی افندی حلب
Sâdi Effendi
député d' Alep
n° 21

Sâdi Efendi, Halep

عبدی بک انقره
Abdi Bey
député d' Angora
n° 22

Abdi Bey, Ankara

سبح افندی مقصود در سعادت
Sebuḥ Effendi Maksoud
député de Constantinople
n° 23

Sebuḥ Efendi Maksud, Dersaadet

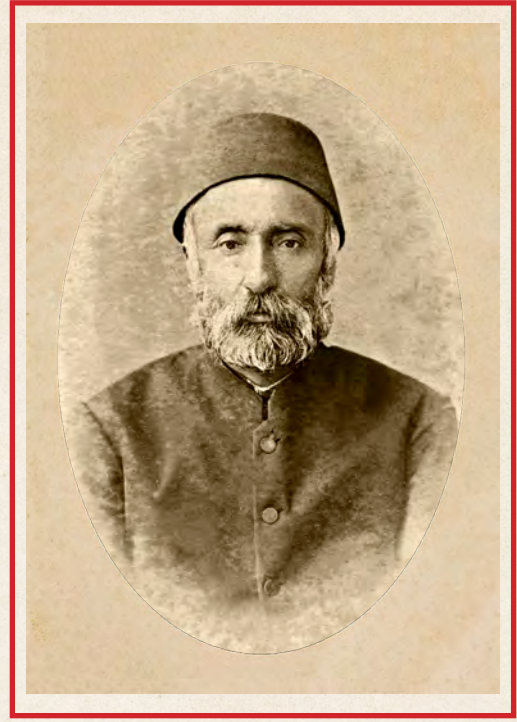
مصطفی بک یانیه
Mustapha Bey
député de Janina
n° 24

Mustafa Bey, Yanya

عبدالرزاق افندی
بغداد
Abdul. Razak Effendi
dépulé de Bagdad
n° 25

Abdürrezzak Efendi, Bağdat

سليمان رفيق افندی
انقره
Suleiman Refik Effendi
dépulé d'Ankara
n° 26

Süleyman Refik Efendi, Ankara

پاولاک افندی
بورصة
Povlaki Effendi
dépulé de Brousse
n° 27

Povlaki Efendi, Bursa

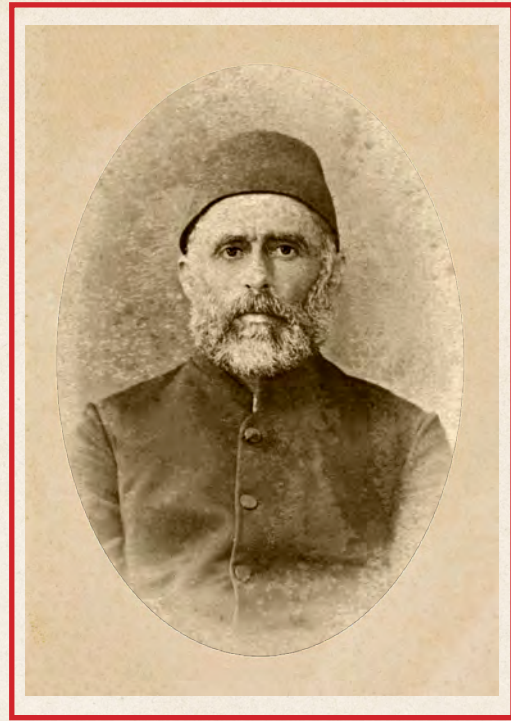
راغب بك
ازمير
Ragib Bey
dépulé de Smyrne
n° 28

Ragıb Bey, İzmir

سید احمد افندی
مدینه
Seyid Ahmed Effendi
député de Médine
n° 29

Seyyid Ahmed Efendi, Medine

محمد بے
بوسنة
Mehmed Bey
député de Bosnie
n° 30

Mehmed Bey, Bosna

نافع افندی
حلب
Nafih Effendi
député d'Alep.
n° 31

Nafi Efendi, Halep

فہیم افندی
بوسنة
Fehim Effendi
député de Bosnie
n° 32

Fehim Efendi, Bosna

روپن افندی یازجیان
ادرنه
Rupen Effendi Yazıcıyan
député d'Andrinople.
n° 33

Rupen Efendi Yazıcıyan, Edirne

نیکولا چاناقا افندی
یانیه
Nicolas Çhanaka
député de Yanina (Epire)
n° 34

Nikola Çanaka Efendi, Yanya

پتکو تودوری افندی
صوفیه
Petcho Tchevdore Effendi
député de Sophia
n° 35

Petko Todor Efendi, Sofya

سحاق افندی یاورونیان
بروسه
Sahak Effendi Yavrunian
député de Brusse
n° 36

Sahak Efendi Yavrunyan, Bursa

السيد محمد أفندي
El. Seid Mohamet Alevi Effendi
dépulé du Yemen
N° 37

Es-Seyyid Muhammed Efendi, Yemen

استفنا كافي طودوروف
İstefenaki Effendi Todoroff
dépulé du Danube
N° 38

İstefenaki Efendi Todorof, Tuna

حاجي سليمان أفندي
Hacı Süleyman Effendi
dépulé de Manastir
N° 39

Hacı Süleyman Efendi, Manastır

فيليف أفندي
Philippe Effendi
dépulé de Goutari d'Albanie
N° 40

Filib Efendi, İşkodra

يوسف افندي
اشقودره
Yousouf Effendi
dépulé de Gentiari d'Albanie
n° 41

Yusuf Efendi, İşkodra

حسنى افندى
حلب
Husni Effendi
dépulé d'Alep
n° 42

Hüsnü Efendi, Halep

ويسل بك
پرهوزه
Veysel Bey
dépulé de Preveze
n° 43

Veysel Bey, Preveze

شهسوار بك
قسمه ولايتى داخله ايلان
Gazivan Bey
dépulé de Kossova
n° 44

Şehsuvar Bey, Kosova
Vilayeti dâhilinde Elbasan

چلی حسین افندی
قونیہ
Hussein Behlebi Effendi
député de Konia
n° 45

Çelebi Hüseyin Efendi, Konya

واسیلکی بک ساراقوتی
در سعادت
Vasilaki Bey Serakuti
député de Constantinople
n° 46

Vasilaki Bey Serakuti, Dersaadet

نوفل بے
طرابلس شام (سوریہ)
Nevfel Bey
député de Tripoli de Syrie
n° 47

Nevfel Bey, Trablusşam (Suriye)

حسینی افندی
ادرنة
Husni Effendi
député d'Andrinople
n° 48

Hüsnü Efendi, Edirne

نیکولاکی افندی سولیدی
در سعادت
Nikolaki Effendi Solides
dépulé de Constantinople
n° 49

Nikolaki Efendi Solidi, Dersaadet

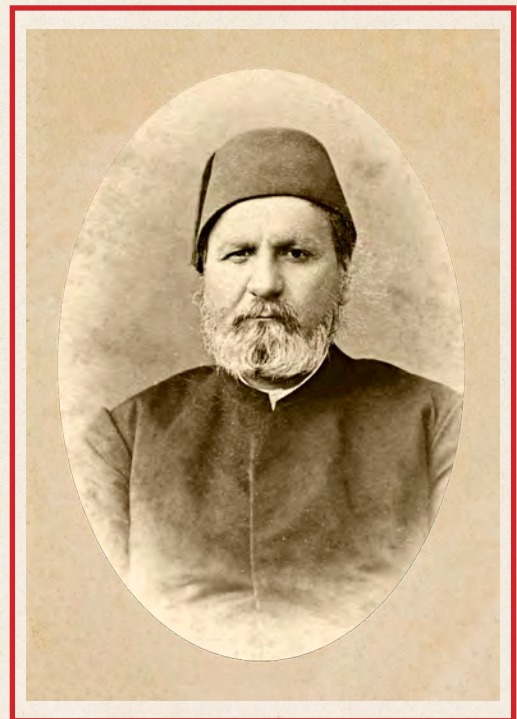
لامبی بک
یانیه
Lambi Bey
dépulé de Janina
n° 50

Lambi Bey, Yanya

شاکی افندی
طونہ
Şakir Effendi
dépulé du Danube
n° 51

Şakir Efendi, Tuna

محمد بک
قبرس
Mehmed Bey
dépulé de Chypre
n° 52

Mehmed Bey, Kıbrıs

مصطفیٰ افندی
طرابلس غرب
Mustapha Effendi
député de Trébizonde
n° 53

Mustafa Efendi, Trablusgarp

یورگاک افندی قریه میخال
ادرنه
Yorghaki Effendi Karamihal
député d'Andrinople
n° 54

Yorgaki Efendi Karamihal, Edirne

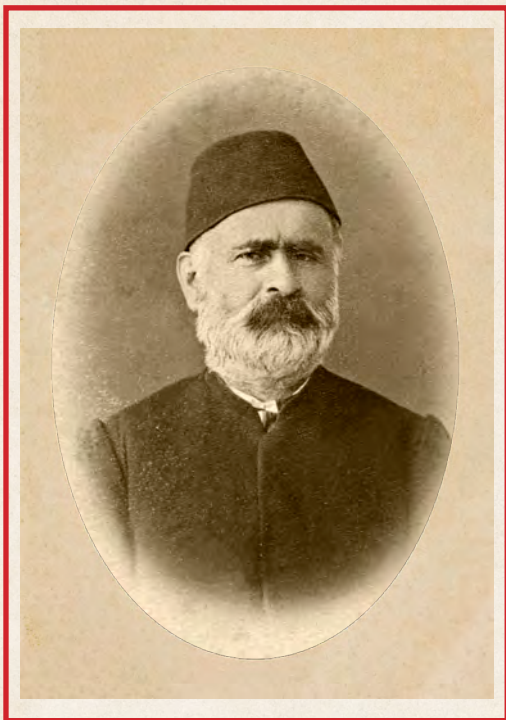
حاجی پنا یو طاک افندی جریڈزادہ
ادرنه
Hacı Panayotaki Effendi Djirid-Zade
député d'Andrinople
n° 55

Hacı Panayotaki Efendi
Ciridzâde, Edirne

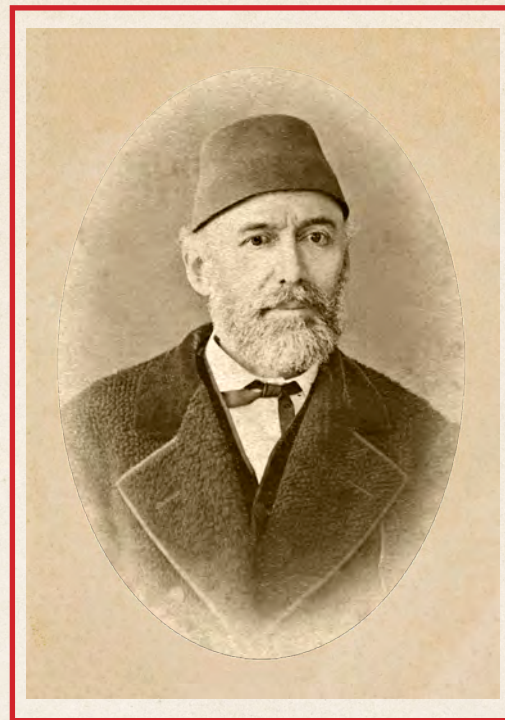

عورام افندی
مناسٹر
Avraham Effendi
député de Manastir
n° 56

Avram Efendi, Manastir

فیضی افندی
صوفیه
Feyzi Effendi
député de Sophie
n° 57
Feyzi Efendi, Sofya

استفانی طاقی افندی
سلانیک
İstefani Tati Effendi
député de Salonique
n° 58
İstefani Tati Efendi, Selanik

نوری افندی
طونہ
Nuri Effendi
député du Danube
n° 59
Nuri Efendi, Tuna

ظفیراکی پاندیرہ منوس افندی
مدللو
Zafiraki Effendi Pandiremenos
député de l'Archipel
n° 60
Zafiraki Pandiremenos Efendi, Midilli

اسماعیل افندی
İsmail Effendi
député de Salonique
n° 61

İsmail Efendi, Selanik

حسین بیهم افندی
Hüseyin Effendi Baghoum
député de Beyrouth (Syrie)
n° 62

Hüseyin Bihum Efendi,
Beyrut (Suriye)

ارگری قطارچی افندی
Argiri Effendi Kantardji
député de Volo
n° 63

Argiri Kantarcı Efendi, Golos [Yanya]

مناحیم صالح دانیال افندی
Minahim Salih Daniel Effendi
député de Bagdad
n° 64

Menahim Salih Danyal Efendi, Bağdat

قونیہ فصیح افندی
Fasih Effendi
député de Koniah
n° 65

Fasih Efendi, Konya

حاجی احمد افندی اصدار جیلر کتھداسی در سعادت
Hacı Ahmed Effendi
Asdarcılar Meşayisi de Constantinople
n° 66

Hacı Ahmed Efendi
Asdarcılar Kethüdası, Dersaadet

پاپاس اوغلی واسیلاکی افندی سلانیک
Vasilaki Effendi Papazoglou
député de Galinique
n° 67

Papazoğlu Vasilaki Efendi, Selanik

عبدالرحمن بك بغداد
Abdul. Rahman Bey
député de Bagdad
n° 68

Abdurrahman Bey, Bağdat

شيخ علي فندی
Cheik Ali Effendi
dépulé du Yemen
n° 69

Şeyh Ali Efendi, Yemen

ياناقوفندی
آیدین
Yanaco. Effendi
dépulé d'Aidin
n° 70

Yanako Efendi, Aydın

علي غالب فندی
طربزون
Ali Effendi
dépulé de Trabzon
n° 71

Ali Galib Efendi, Trabzon

محمد علي فندی
سیواس
Mehmed Ali Effendi
dépulé de Sivas
n° 72

Mehmed Ali Efendi, Sivas

ياورافندی
بوستانه
Yaver Effendi
dépulé de Bosnie
n° 73

Yaver Efendi, Bosna

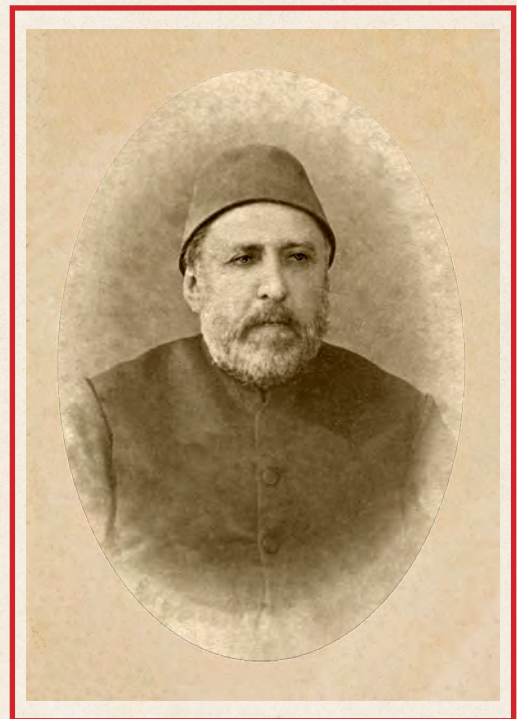
نيقولاكافندی
جزاير سفيده
Nicolaki Effendi
dépulé de l'Archipel
n° 74

Nikolaki Efendi, Cezayir-i
Bahr-i Sefid

رؤف بك
ارضروم
Rauf Bey
dépulé d'Erzeroum
n° 75

Rauf Bey, Erzurum

احمد حليمافندی
در سعادت
Ahmed Hilmi Effendi
dépulé de Constantinople
n° 76

Ahmed Hilmi Efendi, Dersaadet

بوسنه ژورفاندي

Joseph Effendi
dépulé de Bosnie
n° 77

Josef Efendi, Bosna

ارضروم همزاسب افندي

Hamazasb Effendi
dépulé d'Erzeroum
n° 78

Hamazasb Efendi, Erzurum

اوخري يورفاكي چاغارا فندي

Yorgaki Effendi Çağar
dépulé d'Ohrida
n° 79

Yorgaki Çağar Efendi, Ohri

قونية سمون افندي

Simonaki Effendi
dépulé de Koniah
n° 80

Simon Efendi, Konya

حسن فہمی افندی
در سعادت
Hasan Fehmi Effendi
député de Constantinople
N° 81

Hasan Fehmi Efendi, Dersaadet

میخالاک بیگ
سیروز
Mihalaki Bey
député de Serres (Macedoine)
N° 82

Mihalaki Efendi, Siroz

پترک افندی پتروویچ
بوسنه
Petraki Effendi Petrovich
député de Bosnie
N° 83

Petraki Efendi Petrovič, Bosna

اتہ نودوروس افندی
ادرنه
Atenodoros Effendi
député d'Andrinople
N° 84

Atenodoros Efendi, Edirne

مانوق قره جیان افندی
حلب
Manouk Karacyan Effendi
député d'Alep
n° 85

Manuk Karacyan Efendi, Halep

احمد مختار افندی
ارضروم
Ahmed Muhtar Effendi
député d'Erzeroum
n° 86

Ahmed Muhtar Efendi, Erzurum

دیمیتری رومبی افندی
مناسٹر
Dimitrios Rombi Effendi
député de Manastir
n° 87

Dimitri Rombi Efendi, Manastir

زاکاریا افندی
صوفیه
Zaharia Effendi
député de Sophie
n° 88

Zaharya Efendi, Sofya

یورغاک افندی
Yorgaki Effendi
député de Trebizonde
n° 89

Yorgaki Efendi, Trabzon

حاجی واسیل افندی یورغالیس
Hacı Vasili Effendi Yorgalidis
député de Rhode (Archipel)
n° 90

Hacı Vasili Efendi Yorgalidis, Rodos

انجیلودودماس افندی
Ancilo Dodmas Effendi
député de Goutari d'Albanie
n° 91

Ancilo Dodmas Efendi, İşkodra

پتراک زلاتوف افندی
Petraki Effendi Zilatof
député de Koustechouk
n° 92

Petraki Zilatof Efendi, Rusçuk

صاود بيلك افندي
Gova Bilek Effendi
député de Mostar
n° 93

Sava Bilek Efendi, Mostar

كاظم افندي
Kiazim Effendi
député d'Adana
n° 94

Kazım Efendi, Adana

سليمان بك
Süleyman Bey
député de Bosnie
n° 95

Süleyman Bey, Bosna

التون طوب ميكل افندي
Altıntop - Mikel Effendi
député d'Ankara
n° 96

Altıntop Mikel Efendi, Ankara

سیواس
اغوب افندی شاهینیان
Agop Effendi Chahimian
député de Sivas
n° 97

Agop Efendi Şahinyan, Sivas

مناستر
رفعت بك
Rifat Bey
député de Monastir
n° 98

Rifat Bey, Manastır

هرسك
استفان غرابويچ افندی
Stephan Grabovitz Effendi
député d'Herzégovine
n° 99

İstefan Graboviç Efendi, Hersek

ارضروم
دانیال قره جیان افندی
Daniel Karadjian Effendi
député d'Erzeroum
n° 100

Danyal Karacyan Efendi, Erzurum

ابراهيم بك
مرسك
İbrahim Bey
député d'Herzégovine
n° 101

İbrahim Bey, Hersek

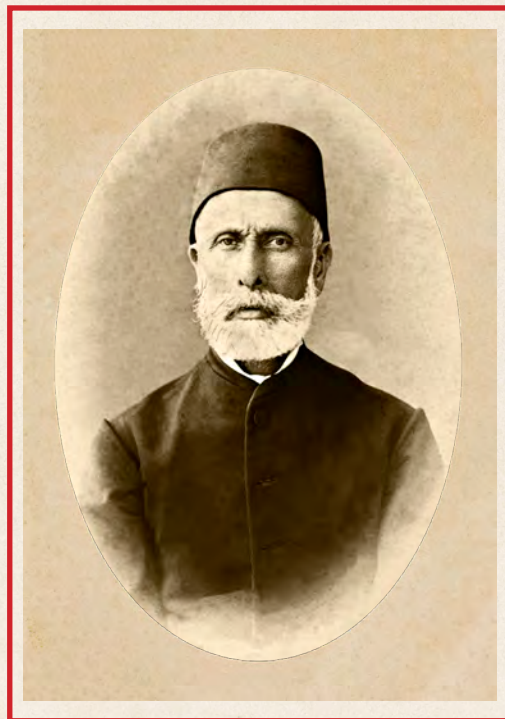
سامي بك
اشقودره
Sami Bey
député de Scutari d'Albanie
n° 102

Sami Bey, İşkodra

سالم افندی
قسطمون
Salim Efendi
député de Kastamonu
n° 103

Salim Efendi, Kastamonu

نوری بك
دائرة مدیعی
Nuri Bey
Maire
n° 104

Nuri Bey, Daire Müdürü

Osmanlı Devleti'nde Parlamento

Muayede Salonu, *L'illustration*, 1877, İBB Koleksiyonu.

Meclis-i Âyan ve Meclis-i Mebusan

SULTAN II. Abdülhamid'in tahta çıkışından kısa bir süre sonra, Kanun-i Esasi'yi hazırlamak üzere bir komisyon kurularak meşruti idareye geçiş çalışmalarına başlanmıştır. 1876 Anayasası'nı hazırlamak üzere oluşturulan komisyonun önemli bir görevi de Mebuslar Meclisinin oluşturulması için gerekli yasal düzenlemeleri yapmasıydı. İlk toplantısını 24 Eylül 1876 tarihinde yapan komisyon, bir taraftan Kanun-i Esasi'yi hazırlamaya çalışırken diğer taraftan toplanacak parlamento için kanun taslakları hazırlamıştır.

Seçimlerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için usul ve esaslarının belirlenmesi gerektiğinden, bugün "kanun hükmünde kararname" olarak adlandırabileceğimiz geçici bir yasa hazırlanmıştır. Anayasanın ilanından önce ve ilk seçimler için geçerli olmak üzere, "Talimât-ı Muvakkate" adıyla hazırlanan geçici yasa teklifi hükûmet kararı hâline getirilerek, 29 Ekim 1876 tarihli "irade-i seniyye" ile Sultan II. Abdülhamid'in de onayı alınmış ve 6 Kasım 1876'da ilan edilen ve 7 maddeden oluşan bu talimatla Meclis-i Umuminin nasıl oluşturulacağı kurallara bağlanmıştır.

Hazırlanan Talimât-ı Muvakkate'nin 1. maddesine göre, "Meclis-i Umumi-i Osmanî" adı verilen parlamento iki meclisten teşekkül edecektir. Bunlardan Meclis-i Mebusanda görev yapacak üyeler halkın oylarıyla seçilecek ve bu Meclisin görevi kanun çıkarma ile devlet bütçesini görüşmek ve uygulamasını izlemek olacaktır. Parlamentonun ikinci meclisi olacak olan Meclis-i Âyan üyeleri ise doğrudan padişah tarafından atanacak ve görevi Meclis-i Mebusanın görüşüp, kararlaştırdığı maddeleri, yapılacak nizamnameye göre yeniden inceleyerek, onaylamak veya reddetmek ya da değiştirilmek üzere Meclis-i Mebusana iadedden ibaret olacaktır.

Geçici yönetmelik'in 2. maddesi Mebuslar Meclisine seçimin nasıl yapılacağı konusunda, "şimdilik bir düzenleme yapılmadığından, bu seneye ait olmak üzere, geçici bir düzenleme" öngörüyordu. Vilayet, liva ve kaza idare meclisleri üyelerinin seçimle bu göreve getirildikleri göz önünde tutularak, "Meclis-i Mebusan azasının" idare meclislerince seçilmesi hükmünü getiriyordu.

3. madde, mebus seçilebilmenin şartlarını belirliyordu; Osmanlı Devleti vatandaşı olmak, her yönüyle

güvenilir olmak, 25 yaşından aşağı olmamak, devletin resmî dili olan Türkçeyi bilmek, seçildiği vilayetin halkından olmak, adli veya siyasi bir cinayet ve suç ile mahkûm olmamak, memleketinde az çok emlak sahibi olmak, seçilecek kişi devlet memuru ise memurluktan ayrılmış olmak gerekiyordu.

4. madde vilayet, sancak ve kazalarda mebus seçiminin nasıl yapılacağına dairdi. Müslüman ve Müslüman olmayanlardan nüfuslarına göre, ne kadar mebus seçecekleri belirlenecek, ona göre seçim yapılacaktı.

5. maddeyle Meclis-i Mebusanın İstanbul'da kânunu evvel başında toplanması kararlaştırılmışsa da, bu yıl yetiştirilemeyeceğinden ilk toplantı mart başına alınmış, toplantı süresi ise 3 ay olarak saptanmıştı.

6. madde ise, "İstanbul ve Mülhakatı" başlığı ile seçimlerin İstanbul'daki esaslarını düzenliyordu. Daha sonra neşredilen "Beyannâme" isimli belge ile İstanbul ve çevresinin nerelerden ibaret olduğu belirlenmiştir. Buna göre İstanbul için 5'i Müslüman ve 5'i Gayrimüslim olmak üzere toplam 10 mebus seçilecektir. İstanbul ve çevresi 20 seçim dairesine ayrılmış olup bunlardan 18'i İstanbul içinde, 19. daire Kazâ-i Erbaa dâhil oldukları hâlde Makrı Köyü (Bakırköy) ve Ayastefanos (Yeşilköy), 20. daire ise İzmit Sancağı ve civarıdır. Seçmenler için her mahallenin muhtarı bir defter düzenleyecektir. Bu defterlere kayıt olabilmek için en az bir seneden beri İstanbul'da ikamet ediyor olmak şartı aranacaktı. Her dairede ileri gelenlerden oluşan bir komisyon teşkil edilecek, o bölge halkından mülk sahibi, 25 yaşını doldurmuş kimseler mahalleleri itibarıyla ayrı ayrı davet olunarak mebus seçmek üzere ikişer vekil seçeceklerdi.

7. ve son maddede, seçilen mebusların İstanbul'a vardıklarından itibaren ayda 3.000 kuruş maaş alacakları, taşradan gelenlere seferi giderlerine karşılık ayrıca 3.000 kuruş harcırah verileceği belirtilmektedir. Meclisin toplanması için seçilen mebusların 3/2'sinin İstanbul'a gelmesi beklenenecekti. Talimât-ı Muvakkate'ye göre taşra için 80'i Müslüman 50'si Gayrimüslim olmak üzere toplam 130 mebus seçilecekti.

Seçimlerin Yapılması ve Parlamentonun Toplanması

İlk Meclis-i Mebusan seçimlerinin yapıldığı dönemde,

Osmanlı Devleti'nde henüz siyasi partiler yoktur. İdeolojik bir hareket olarak düşünülebilecek Yeni Osmanlılar Cemiyeti de bir siyasi parti şeklinde teşkilatlanmamıştır. İstanbul ve çevresinde seçimler yapıldıktan sonra seçilen mebuslar İstanbul'a gelmeye başlamışlardır. Ülke genelinden seçilerek İstanbul'a gelen mebusların sayısı 69'u Müslüman ve 46'sı Gayrimüslim toplam 115 olmuştur.

Geçici Yönetmelik gereği Meclis-i Umuminin 1 Mart 1293 (13 Mart 1877) Salı günü açılması gerekmektedir. Ancak mebusların çoğu henüz İstanbul'a ulaşamadığından Meclisin açılış töreninin 7 Mart 1293 (19 Mart 1877) gününe ertelendiği gazetelere ilan verilerek duyurulmuştur. Meclis-i Umuminin açılışı Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nda gerçekleştirilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid döneminde Mabeyn-i Hümayun'a giriş ve çıkışlar düzenlenen çeşitli çizelgelerle sağlandığı gibi Meclis-i Mebusanda da benzer uygulamalara gidilmiştir. Meclis-i Mebusanın açılış oturumu için Dolmabahçe Sarayı'na davet olunan misafirlere duhuliye kartları gönderilmiş, ayrıca giyim kuşamın nasıl olacağı belirtilerek bunlara uygun davranılması istenmiştir. Tören için Topkapı Sarayı'ndan getirilen Muayede Tahtı, Divan Yeri'ne (Muayede Salonu) kurulmuştur. Tahtın sağ yanında sadrazam ve vükela, Osmanlı Gayrimüslim milletlerinin ruhani reisleri, Şûra-yı Devlet ve adliye erkânı, solunda şeyhülislâm, kazaskerler, ilmiye erkânı ve yüksek mahkemelerin reisleriyle askerî erkân yer almıştır. Bu iki sıranın ön tarafına ise sağda Heyet-i Âyan üyeleri, solda Meclis-i Mebusan üyeleri oturmuştur. Törende yabancı devletlerin elçileri ve temsilcileri de bulunmaktaydı.

Padişah salona yanında Veliâht Reşad Efendi ve Şehzade Kemaleddin Efendi olduğu hâlde Teşrifatçı Kamil Bey'in eşliğinde gelmişti. Sultan II. Abdülhamid üniforması üzerine siyah bir pelerin almış, sağ elinde okunacak nutkun (Nutk-ı Hümayun) yazılı olduğu sayfaları tutuyor, sol eli ile de kılıca dayanıyordu. Padişah nutkunu Sadrazam Edhem Paşa'ya, Sadrazam da Mabeyn Başkâtibi Said Paşa'ya verdi. Said Paşa'nın nutku okuması yarım saat kadar sürdü. Nutuk okunduğu sürece padişah ayakta durdu.

Açılış merasiminden bir gün sonraki ilk oturumda (Birinci İnikad) Âyan ve Mebusan Meclisleri resmî müzakerelerini 20 Mart 1877'de Ayasofya civarındaki eski Darülfünun binasında gerçekleştirdiler. O gün Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan üyeleri yemin ederek (tahlif) görevlerine resmen başladılar. Bir gün sonraki

ikinci oturumda ise Meclis-i Mebusan için ikinci başkan (reis-i sani) ile üyeler arasından başkâtip ve ikinci kâtip (kâtib-i sani) seçildi.

Padişah, Meclisin gizli oyla belirlediği kişiler arasından Ahmed Vefik Paşa'yı "Meclis-i Mebusan Reisi" olarak atadı. Her iki Meclisin gündeminde olan bir diğer konu da Nutk-ı Hümayun'a cevap hazırlamaktı (ariza-i cevabiye). Padişahın Meclis-i Umumide icra ettikleri Nutk-ı Hümayun'a cevap olmak üzere hem Meclis-i Mebusan hem de Meclis-i Âyan tarafından bir nezaket ve teşekkür cevabı hazırlandı. Bu cevapta aynı zamanda padişah tarafından gündeme getirilen meselelerle ilgili meclislerin görüşleri dile getirildi. Meclis-i Âyan Reisi Server Paşa ve Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Vefik Efendi (çok geçmeden Paşa olacaktır) meclisleri adına hazırladıkları cevapları 24 Mart 1877'de Mabeyne götürerek kendilerini kabul eden Sultan II. Abdülhamid'e sunmuşlardır.

Kanun-i Esasî'nin 42-59. maddeleri Meclis-i Umumi ile ilgili hükümlere yer verirken 60-64. maddeleri Meclis-i Âyan ve 65-80. maddeleri ise Meclis-i Mebusan ile ilgili düzenlemeleri içeriyordu.

Kanun-i Esasî'ye göre Meclis-i Umumi ile onu oluşturan Mebusan ve Âyan meclislerine ilişkin bazı hükümler sadeleştirilmiş olarak şöyledir:

Medis-i Umuminin yasama faaliyetlerine başlaması ve sona ermesi

Değişik 43. Madde: Meclis-i Umuminin iki kurulu her sene kasım ayı başında toplantı daveti olmaksızın irade-i seniyye ile açılır ve yine irade-i seniyye ile mayıs ayı başında kapanır. Bu meclislerden biri, diğeri toplantı durumunda olmadığı zamanlarda toplanamaz.

Medis üyelerinin (Âyan ve Mebusan) kürsü dokunulmazlığı, iç tüzüğe aykırı davranışlar

47. Madde: Meclis-i Umumi üyeleri oy ve değerlendirmelerinde (rey ve mütalaarında) özgürdür. Görüş beyan ederken tehdit edilemez (vaid), talimat alamaz ve kendisini bağlayacak söz (va'd) de veremez. Gerek verdiği oylardan ve gerekse Meclis görüşmeleri sırasında beyan ettiği görüşlerinden dolayı hiçbir şekilde suçlanamaz. Ancak Meclisin iç tüzüğüne aykırı davrandığı takdirde nizamnamenin ilgili hükümlerince hakkında işlem yapılır.

Medis-i Âyan ve Mebusana aynı anda üye olunamayacağı

50. Madde: Bir kimse hem Meclis-i Âyan hem de Meclis-i Mebusana aynı anda üye olamaz.

Oturum açılması için gereken sayı, oylamada karar sayıları

51. Madde: Meclis-i Umumiye oluşturan her iki Mecliste oturumlar, üye tam sayısının yarısından bir fazlası sağlanamadıkça başlatılamaz. Üçte bir çoğunlukla karara bağlanma şartı olan hususlar dışındaki tüm müzakereler oturumda hazır bulunan üyelerin mutlak çoğunluğuyla karara bağlanır. Oylama sonucunda eşitlik olması durumunda ise meclis başkanlarının oyu iki oy olarak kabul edilir.

Kanun maddesi hazırlama ya da değişiklik önergesi sunma yetkisi ve kanunlaşma süreci

Değişik 53. Madde: Kanun düzenleme ya da mevcut kanunlardan herhangi birisi hakkında değişiklik önergesi vermeye Meclis-i Umumi üyelerinin hak ve yetkisi vardır. İki Meclisten her biri yeni düzenlediği ya da değişiklik önergesi olarak hazırladığı kanun taslaklarını (layihalarını) diğer Meclise gönderir ve orada da kabul olunduktan sonra padişahın onayına sunulur (tasdik-i hazret-i padişahiye arz olunur).

Kanunların padişah tarafından incelenme süreci, kabulü ve iadesi; iade olunan kanunların kabulü için aranan çoğunluk ve acil kanunların durumu

Değişik 54. Madde: Düzenlenen kanun layihaları Meclis-i Mebusan ve Âyanda incelenip kabul edildikten sonra padişahın onayı ile yürürlük kazanır. Padişaha sunulan kanunlar en geç iki ay zarfında onaylanır ya da bir kez daha görüşülmek üzere iade olunur. İade olunan kanunların üçte bir çoğunluk ile kabulü şarttır. Acil olan kanunlar on gün içinde onaylanır ya da iade olunur.

Kanunlaşma süreci: Kanun maddelerinin okunması, maddeler ve kanunun tümü üzerinde oylama

55. Madde: Bir kanun taslağı önce Meclis-i Mebusanda daha sonra Meclis-i Âyanda madde madde okunur, daha sonra her madde için oy verilip oy çokluğu (ekseriyyet-i ârâ) ile karar verilmedikçe ve karar sonrası da kanunun tümü üzerinde de oylama yapıp oy çokluğu ile onaylanmadıkça o kanun düzenlemesi kabul edilmiş sayılmaz.

Müzakere dili, kanun layihalarının basılarak üyelere dağıtılması

57. Madde: Meclislerde müzakereler Türkçe olarak gerçekleştirilir. Mecliste müzakere günü kanun taslaklarının suretleri basılarak üyelere dağıtılır.

Oylama usulleri: İsim belirtilerek, özel işaret ve gizli oylama

58. Madde: Meclislerde verilecek oylar isim okunarak (ta'yin-i esami), işaretleme sureti ile ya da gizli oy ile icra olunur. Gizli oylama yapılabilmesi için mevcut üyelerin çoğunluğunun kabulü aranır.

Meclis-i Mebusan ve Âyanın düzen ve disiplin sorumluları

59. Madde: Her meclisin iç ahengini (inzibat-ı dahilisi-ni) kendi başkanı sağlar.

Meclis-i Âyana atanabilme şartları

61. Madde: Meclis-i Âyana üye olabilmek için devlette önemli görevlerde bulunmuş olmak (hıdmat-ı memduhası mesbuk ve mütearef zevatdan olmak), eserleri ve davranışları ile kamuoyunun güvenine sahip, 40 yaş ve üzeri olmak gerekir.

Meclis-i Âyan üyeleri kimlerden seçilir, üyelik süresi ve düşmesi

62. Madde: Meclis-i Âyan üyeliği hayat boyudur. Âyan üyeliğine; geçmişte (mazulinden) devlet bakanlığı (vükela), valilik, ordu müşirliği, kazaskerlik, elçilik, patrik ve hahambaşılık memuriyetlerinde bulunmuş olan; ayrıca kara ve deniz generallerinden olup belirtilen genel nitelikleri haiz olanlar atanır. Kendi rızalarıyla başka görevlere atananların üyeliği düşer.

Meclis-i Âyan üyelerinin maaşı

63. Madde: Meclis-i Âyan üyeliği aylık maaşı on bin kuruştur. Hazineden başka bir ad altında tahsisatı olan üyelerin maaşı eğer on bin kuruştan aşağı ise tamamlanır; on bin kuruş ya da fazla ise o miktarı almaya devam eder.

Meclis-i Mebusanda hazırlanan kanun taslaklarına yapılacak işlem, arzu haller

64. Madde: Âyan Meclisi, Mebusan Meclisince hazırlanan kanun ve bütçe tasarılarını (kavanin ve muvazane layihaları) inceler ve bunlarda din esaslarına, padişahın hukukuna, özgürlüklere, anayasaya, devletin bütünlüğüne, iç güvenliğine, vatan savunmasına, genel ahlaka hâlel verebilecek bir husus görürse mütalaa ekleyerek ya reddederek ya da düzeltilip yeniden gözden geçirilmek üzere Meclis-i Mebusana iade eder. Kabul ettiği tasarıları onaylayarak Sadaret Makamına arz eder. Meclis-i Âyana sunulan dilekçeler burada incelenerek gerekli görülür ise mütalaa ilavesiyle Sadaret Makamına takdim edilir.

Meclis-i Mebusan üyelerinin nüfusa göre miktarı

65. Madde: Meclis-i Mebusanın üyeleri Osmanlı vatandaşından (tebea-i Osmaniye'den) her elli bin erkek nüfusa (nüfus-ı zükur) bir üyelik olarak belirlenir.

Seçim usulü ve ilgili kanun

66. Madde: Seçim işlemi gizli oy esası üzerine yapılır (re'y-i hafî kaidesi üzerine müessesdir). Seçimin uygulama usulü özel bir kanunla (kanun-ı mahsus) belirlenir.

Meclis-i Mebusan üyeliği ve devlet memurluğu

67. Madde: Meclis-i Mebusan üyeliği ile devlet memuriyeti aynı anda icra edilemez. Ancak bakanlardan (vükeladan) mebus olarak seçilenler bunun dışındadır. Diğer bürokratlardan herhangi biri mebusluğa seçilirse kabul edip etmemek kendi isteğine bağlıdır, kabul ederse memuriyetinden ayrılır.

Kimler mebus olamaz, mebus olabilme şartları

68. Madde: Meclis-i Mebusan üyeliğine uygun olmayanlar şunlardır: Osmanlı tebaasından olmayanlar, ilgili yönetmelik gereğince geçici olarak yabancı bir devlet hizmetinde bulunanlar (nizam-ı mahsus mucebince muvakkaten hizmet-i ecnebiyye imtiyazını haiz olan), Türkçe bilmeyenler, otuz yaşını tamamlamamış olanlar, seçim sırasında bir kimsenin hizmet-kârlığında bulunan, iflas ile yargılanıp da itibarını tekrar kazanmamış olanlar, kötü şöhreti olanlar (su-i ahval ile müştehir), malına haciz gelip de haciz işlemi bozulmayanlar (mahcuziyetine hükm lahık olub da fekk-i hacz edilmeyen), medeni hukuktan düşmüş olanlar, yabancı devlet vatandaşlığı talebinde bulunanlar mebus olamazlar. Dört seneden sonra yapılacak seçimlerde mebus olmak için Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak şartı da aranacaktır.

Seçimler kaç yılda yapılır, mebusların tekrar seçilmesi, görev süreleri

69. Madde: Mebus seçimleri dört senede bir tekrar edilir. Her mebusun görev süresi dört seneye sınırlı olup tekrar seçilme hakkı vardır.

Seçimler ne zaman gerçekleştirilir

70. Madde: Mebus seçimlerine, genel kurulun toplandığı kasım ayından en az dört ay önce başlanır.

Mebusların sadece seçim bölgelerini temsil etmedikleri, tüm Osmanlıların vekili oldukları

71. Madde: Meclis-i Mebusan üyeleri, sadece kendisi-

ni seçen seçim bölgesinin değil tüm Osmanlıların vekili hükmündedir.

Seçmenler vekil adaylarını nereden seçerler

72. Madde: Seçmenler (müntehibler) seçecekleri mebusları mensup oldukları seçim bölgesinden seçmeye mecburdur (mensub oldukları daire-i vilayet ahalisinden intihab etmeye mecburdur).

73. Madde: Padişah iradesiyle (ba irade-i seniyye) Meclis-i Mebusan feshedilip dağıtılması durumunda en fazla altı ay içinde toplanmak üzere mebusların yeniden seçimlerine başlanacaktır.

Meclis-i Mebusanın bu ilk döneminde toplam 56 oturum gerçekleşmiş ve son oturum 28 Haziran 1877'de icra olunmuştur. Bu dönemde vilayât nizamnamesi, belediye nizamnamesi, Rusya'nın harp ilanı, iç tüzük (nizamname-i dahili), mebus seçim kanunu (intihab-ı mebusan kanunu), iç borçlanma (istikraz-ı dahili) ve temettü vergisi, maliye bütçe kanunu (muvazene-i maliye kanunu), bütçe, Müslüman olmayanların askerliği, belediye kanunu, Ardahan hakkında soru önergesi (istizah), Mahmud Nedim Paşa'nın yargılanması, Hersek'e yardım teklifi, mahkeme usulü (usul-i mahkeme), örfi idare kanunu ele alınan gündem başlıklarından öne çıkanlardır.

Üyelerinin önemli bir kısmı Gayrimüslim olan ilk Meclis-i Mebusan, yaklaşık beş ay süren faaliyeti sırasında kendisinden beklenenin üstünde performans yakalamış, önemli kanunlar çıkarmıştır. Bu performansın yakalanmasında 1840'lardan beri süregelen taşra meclislerinden elde edilen tecrübenin payı önemlidir. Meclis-i Mebusanın ikinci devresinde 13 Aralık 1877 ile 14 Şubat 1878 arasında toplam 29 oturum gerçekleşmiş; bu dönemde de açılış sonrası mutat işlerin yanında Mersin vapuru hakkında soru önergesi, savaşın idaresi ve barış girişimleri hakkında soru önergesi, divan-ı muhasebat kanun tasarısı, ziraat müfettişleri tayini, R. 1294 (1878) senesi bütçesi, gizli oturumda İngiltere'den borçlanma anlaşması, memurlar ve hâkimler meselesi, usul-ı muhakemat kanun layihası, muhacirlere yardım, İzmir Belediyesi yolsuzlukları, Rusya'nın doğrudan istekleri, İstanbul'un zahire ihtiyacı, Batumluların arzuhalî ve aşar meselesi bu dönemde müzakere edilen konulardan başlıcalarıdır.

Meclis-i Mebusanın tatiline giden süreçte önemli bir olay

Savaşın, iç ve dış sorunların gölgesinde çalışmalarını yürüten İkinci Dönem Meclisinde, birinciye oranla hükûmete karşı daha sert bir üslup kullanılır.

Osmanlı Devleti iç problemleriyle uğraşırken, bir yandan İngiltere'nin desteğinin alınması, bir taraftan da Edirne ve Sofya'ya kadar ilerlemiş bulunan Ruslarla barış anlaşması hakkında bizzat padişahın başkanlığında 13 Şubat 1878'de Yıldız Sarayı'nda bir Meşveret Meclisi toplanır.

Bu meclise, görevdeki vükela ile eski vükelanın tamamı ve mebuslardan da beşi davetlidir. Bu beş üyeden biri başkan, ikisi de başkan vekili olan Musevi Şekerci Kemal Efendi ile İstanbul Mebusu Astarıcılar Kethüdası Ahmed Efendi'dir.

Sultan II. Abdülhamid'in başkanlığında teşekkül eden bu mecliste başvekil hükûmetin o sırada içinde bulunduğu sıkıntılı durumu açıklayıp "örs ile çekiç" (yani İngilizlerle Ruslar) arasında kalınmış olduğunu ifade ettikten sonra alınan kararları kabul edip etmediklerini katılımcılara sorar.

Herkes, "kabul" makamında olumlu bir tavır içindeyken İstanbul Mebusu Astarıcılar Kethüdası birdenbire ayağa kalkarak Sultan II. Abdülhamid'e, o zamana kadar hiç alışık olunmayan bir üslupla olanlardan Meclis-i Mebusanın sorumlu tutulamayacağını ifade etmiştir. Ahmed Efendi'nin eleştirel sözlerinden sonra Sultan II. Abdülhamid tepkisini göstermiştir. Netice olarak, Meclis-i Mebusan Meşveret Meclisinin bu toplantısından bir gün sonra, 14 Şubat 1878'de Başkan Hasan Fehmi Efendi başkanlığında toplanmış ve Meclis-i Mebusanın süresiz tatil edildiğine ilişkin padişahın irade-i seniyyesi okunmuştur. Meclisin tatil edilmesi ile mebuslar da seçim bölgelerine geri dönmüştür.

KAYNAKÇA

Ali Akyıldız, "Meclis-i Mebusan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, İstanbul 2003.

-----, "Meclis-i A'yân", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, İstanbul 2003.

İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, c. 1-2, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1996.

Meclis-i Mebusan 1293/1877 Zabıt Ceridesi, (Der: Hakkı Tarık Us), c. I, İstanbul 1939; c. II, İstanbul 1954.

Selda Kılıç, "1876 Meclis-i Mebusanı ve Seçim Hazırlıkları", *AÜ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Kasım, 2012.

Seydi Vakkas Toprak, "İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu", *Adıyaman Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Sayı, 26/1, s. 171-192.

Şeref İba, *Osmanlı'dan Günümüze İktüzük Metinleri*, TBMM Yayınları, Ankara 2007.

Yılmaz Kızıltan, "I. Meşrutiyet'in İlanı ve ilk Osmanlı Meclis-i Mebusanı", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 26, S. 1 (2006) 251-272.

Takvim-i Vekayi, 4-6 Rebiülevvel 1274/19-21 Mart 1877.

"Kânûn-i Esâsî", *Düstur*, I. Tertib, c. 4, s. 4-20, (7 Zilhicce 1293/23 Aralık 1876).

Heyet-i Mebusan Nizamname-i Dahilisi, CBDA (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri), DUİT: 10/78, 27 Safer 1294/1 Mart 1293).

Sultan II. Abdülhamid'in
Meclis-i Mebusanı Açış Konuşması

Nutk-ı Hümayun-ı Hazret-i Padişahi

Âyan ve Mebus Efendiler

Devlet-i Aliyyemizde birinci defa olarak içtima eden Meclis-i Umumiyyi küşad etmekle beyan-ı mennuniyet ederim.

Cümlenizin malumudur ki devlet ve milletlerin terakki-i şevket ve mikneti ancak adalet vasıtasıyla hasıl olur hatta Devlet-i Aliyyemizin evail-i zuhurunda kudret ve kuvvetinin âleme münteşir olması emr-i hükûmetde adalet ve tebaanın her sınıfının hak ve menfaatine riayet olunmasıyla meydana geldi ecdad-ı izamımızdan Fatih Sultan Mehmed Han merhumun temin-i hürriyet ve serbesti-i din ve mezheb hakkında gösterdiği müsaadat cümlenin malumudur.

Sair eslaf-ı izamımız dahi o esere süluk ile hiçbir vakitte serbesti-i âyin ve mezhebe hâlel getirmemiştir altı yüz seneden beri sunûf-ı tebamızın milliyetlerini ve lisan ve mezheplerini muhafaza eylemeleri dahi bu kaziye-i adilenin netice-i tabiiyesi olduğu kabil-i inkâr değildir.

Hasılı o asır ve zamanlarda adaletin himayesi ve kanunların vikayesi sayesinde devlet ve milletin servet ve saadeti terakki bulmuş iken giderek ne şer'-i şerife ve kavanin-i mevzuaya inkıyad olunmaması sebebiyle husule gelen terakkiyat tedenniye yüz tutup evvelki kuvvet zaafa mübeddel olmuş idi. Nihayet büyük pederim Sultan Mahmud Han merhum devletimizin birkaç asırdan beri uğradığı inhitat ve tedenninin başlıca illet-i gaibesini ortadan kaldırıp cesim devlet ve milleti rahnedar eylemiş olan fesad ve ihtilal dikenlerini ayıklamış ve Avrupa medeniyet-i hazırasının en evvel mülkümüze idhali için bir kapı açmış idi ve valid-i macidim Abdülmecid Han merhum dahi o esere giderek ahalimizin muhafaza-i can ve mal ve ırz ve namusunu mütekeffil olan Tanzimat-i Hayriye esasını ilan etmiş idi. İşte o günden sonra memalikimizin ticaret ve ziraatını tevessü etdi ve devletimizin az vakitte varidatı birkaç kat arttı ve muhtaç olduğumuz ıslahata medar olacak kanun ve nizamlar yapıp tahsil-i fûnun ve maarif dahi oldukça tevessü eyledi bu mukaddemat-ı haseneden ve alelhusus emniyet-i dâhiliyeden devletimizce ümid-i terakki hasıl olmuş iken Kırım Muharebesi'nin zuhuru tanzim-i ahval-i mülk ve

tebaa hakkında olan mesainin devamına mani oldu ve olvakte kadar hazine-i devletimizin harice bir akçe deyni yoğiken masarîf-ı mübrem-i hazineye varidatımızla karşı durmak mümkün olamadığından haricden istikraz ile def-i ihtiyaç ve zarurete mecburiyet göründü.

Ve bu sebeble burç kapısı açıldı vakıa o meselede hukukumuzun meşruiyetini tasdik eden düvel-i mufahama-i müttefikanın sahayif-i tevarih ilelebed tezyin edecek olan muavenat-ı kamile-i filiyeleri inzıamıyla harbin müntiç olduğu müsalaha dahilen işimizi yoluna koymak ve hakiki bir tarik-i terakki tutmak için istikbalimizce bir zaman-ı müsaid hazırlandığı zann-ı kavisi hasıl olmuş idi. Lakin ahval-i müteakibe bütün bütün o ümid ve intizarın aksini meydana getirdi yani birtakım tahrikat ve tesvilat ile dâhili hadiselerin yekdiğerini vely ederek zuhura gelmesi mülkümüzün ıslahat ve tanzimatına bakmağa meydan vermedikden ma'ada her sene fevkalade ordular cem'iyle ahalimizin en ziyade işe yarayan sınıfını silah altında tutmağa mecburiyetimizde dolayı ziraat ve ticaretimiz azim sektelelere uğradı. Bu kadar müşkilat ve mevania tesadüf olunmuşiken yine tarik-i terakkide manen ve maddeten hayli mesafe kat olunduğu malum ve müsellemdir yirmi seneden beri varidatımızın alet-tevali artması dahi memleketin terakkiyatına ve ahalinin refah hallerinin tezayüdüne delildir.

Eğerki müzayaka-i hazıra şu tadad olunan ahvalden tevellüd etmiş ise de idare-i maliyece bir meslek-i dürüstîye süluk ile gaile-i zarureti tahfif ve itibar-ı maliyi hıfz eylemek kabil olur idi feemmanın ıslahat suretinde ittihaz olunan tedbir-i maliler ıslah-ı hal etmek şöyle dursun işi bütün bütün ağırlaştırmış ve istikbalin ne olacağı düşünölmeksizin hâlden istifade edilmek istenilmişdir. Ve işte bir yandan şu gailelerin devam ve teakibi ve bir yandan dahi devletimizin azam-ı esbab şevket ve kudreti olmak üzere edevat ve esliha-i cedide-i harbiyenin tedarik ve inşası ve bununla beraber varidat ve masarifatımızın bir muvazene-i mutasarrıfane altında tutulmaması idare-i maliyemizin derece derece bozulmasını ve borcumuzun çoğalmasını istilzam ve içinde bulunduğumuz müzayaka-i fevkaladeyi intaç eyledi.

Müteakiben Hersek vukuatı bir takım tahrikat ve if-sadat eseri olmak üzere zuhur edip ve muahharan kesb-i cesamet ve ehemmiyet edip ve birden bire Sırbistan ve Karadağ muharebeleri açılıp politika aleminde büyük büyük karışıklıklar dahi nümayan olmasıyla devletimiz buhran-ı azime uğramış olduğu bir zamanda Cenab-ı Hakk'ın irade-i lemyezeliyesiyle ecdad-ı ızamımız tahtına cülusumuz vuku buldu ahval-i umumiyemizin şu derece tesadüf eylediği müşkilat ve muhatarat-ı devletimizin şimdiye kadar uğradığı gavailin hiçbirine kıyas ve tatbik kabul edemeyeceğinden evvel be-evvel hukukumuzun vikayesi için ordularımızın taraf taraf teksiriyle altı yüz bin kadar askeri silah altına aldirmaya mecbur oldum ve bu karışıklığın bi-avnullahi teala külliye def ve izalesine devletimizce başlı ıslahat ile çare aramayı ve o tarik ile istikbalimizi emniyet-i mütemadiye altına almayı fariza-i zimmet ad eyledim. Çünkü hak tealanın mülkümüne ihsan eylediği kabiliyet ve ahalimizin muttasıf oldukları istidad iktizasınca bir idare-i hasene tariki tutulduğu hâlde az vakitte pek çok ilerleyeceğimiz derkar iken âlem-i medeniyetin terakkیات-ı hazırasına yetişememekliğimiz mücerred mülkümüzün muhtaç olduğu ıslahat ve onlara müteallik kavanin ve nizamatin devam edememesinden ve bu dahi yapılan şeyler hükûmet-i istibdadiye elinden çıkıp kaide-i meşverete müstenid olmamasından neş'et eylediği sabit ve mütehakkaktır halbuki düvel-i mütemeddenin terakkıyatı ve memleketlerinin emniyet ve mamiyeti mesalih ve kavanin-i umumiyeleri cümlelerin re'y ü ittifakı ile vaz ve tesis olunmak semeresi olduğu mevadd-ı müsellemedendir. Binaenaleyh bizce dahi esbab-ı terakkinin o yolda aranılmasını ve kavanin-i memleketin ârâ-yı umumiyeye istinadını elzem gördüm ve Kanun-ı Esasî'yi ilan eyledim. Kanun-ı Esasî'yi tesisden maksadımız ahaliyi ru'yet-i mesalih-i umumiyyede hazır olmağa davet etmekten ibaret olmayıp belki memalikiimizin ıslah-ı idaresine ve su-i istimalat ile kaide-i istibdadın imhasına bu usulün vesile-i müstakile olacağı cezm-i yakinindeyim ve Kanun-ı Esasî fevaid-i asliyesinden başka beynelakvam husul-ı ititihad ve uhuvvet esasını temhid ve halkça bir ömr-i saadet ve edeb tesis eylemek maksadını dahi camidir. Çünkü ecdad-ı ızamımız muvaffak oldukları fütühatla bu devlet-i vesiatü'l-memalikde birçok akvamı taht-ı hükûmetlerinde cem etdiler fakat edyan ve ecnasca bu derece muhtelif olan işbu akvamı bir kanun-ı müteferrid ve bir hiss-i müştereke rabt etmek emrinin ic-

rası kalmış idi mademki eltaf ve mukadderat-ı ilahiyesine nihayet olmayan Cenab-ı Hakk'ın avniyle bu emir dahi müyesser olmuştur. Bundan böyle kaffe-i tebaamız bir vatanın evladı olarak ve cümlesi bir kanunun cenah-ı himayeti tahtında yaşayarak altı yüz bu kadar seneden beri hanedan-ı saltanatımızın unvanı olan ve sahayif-i tevarihde bunca âsâr-ı şevket ve şanı mazbut bulunan nam ile yâd olacaklardır. Şimdiye kadar kudret ve miknetin ilm-i müştehiri olan Osmanlı namının bade-zin kaffe-i tebaamız beyninde mevcut olacak menafi-i mütekafilenin dahi devam ve muhafazasına şamil olacağını ümid ederim. İşte şu esbab ve maksada binaen ittihaz ettiğim tarikde hareket etmeye ve bunu anbean teşyid ve ahkam eylemeye kaviyen azm etmiştir. Kaide-i adalet ve selamete mübteni olan Kanun-ı Esasî'nin âsâr-ı meşruasından istifade için sizin muavenet-i filiye ve akliyenizi beklerim.

Şimdi sizlere lazım olan uhde-i hamiyetlerinize muhavvel vezaif-i kanuniyeyi hiç kimseden çekinmeyerek ve devlet ve memleketimizin selamet ve saadetinden başka bir şey düşünmeyerek sadıkane ve mustakimane ifa eylemekdir zira bu günkü günde muhtaç olduğumuz ıslahat ve mülkümüzce ittihazına her taraftan intizar olunan tanzimat gayet mühim ve mutenadır ve bunların peyderpey mevki-i icraya konulması ise mücerred sizin ittifak-ı efkar ve ârânıza merhun olduğu için Şûra-yı Devletçe lazım gelen kavanin layihaları bir yandan tanzim olunmaktadır ve bu seneki içtimainızda Meclisinizin nizamat-ı dâhiliyesi ve intihab kanunnamesi ve vilayat ve idare-i nevahi kanun-ı umumisi ve devair-i belediye kanunu ve usul-ı muhakemat-ı medeniye ile mehakimin teşkilatı ve hükkamın suret-i terakki ve tekaüdları ve umum memurunin vezaifi ve hakk-ı tekaüdü kanunnameleri ve matbuat ve divan-ı muhasebat kanunlarıyla sene-i sabikanın bütçe kanunu layihaları li-ecli'l-müzakere Meclisinize havale olunacağından işbu kanunların sırasıyla müzakere ve mütalaası ve kararlarının itası nezdimizde matlub-ı kat'îdir. Ezcümle umumun temin-i hukukuma vasıta-i müstakile olan mehakimin ve asakir-i zabtiyenin acilen ıslahat ve tanzimatına bakılmak elzem olduğu gibi bunların vücuda gelmesi tahsisat-ı mukarraralarının tevessü ve tezyidine mütevakıftır.

Halbuki Meclisinize verilen bütçeden dahi malumunuz olacağı vechle idare-i maliyemiz pek ziyade müşkilat ve taassürata düşür olduğundan evvel be-evvel bu müşkilatdan kurtulmaklığımıza ve itibar-ı malimizin iadesi esbabına delalet edecek tedabirin ve o sırada ıslahat-ı

müstacileyi meydana getirecek tahsisatın tayin ve it-tihazına müttefikten sa'y ve ihtimam etmenizi tavsiye ederim.

Mülk ve tebaamızca azam ıslahat ve ihtiyacat olan zira-at ve sanaatın terakkisiyle medeniyet ve servetin mer-tebe-i kemale vusulü ancak ulum ve maarif kuvvetiyle olacağından mekatibin ıslahıyla derecat-ı tahsilin tan-zimine dair kavanin layihaları bi-mennihi teala gelecek sene içtimasında Meclisinize verilecektir. Gerek yukarıda zikri geçen kavanin ve gerek badema mevki-i icraya konulacak kanunlar ahkâmının husul-ı temami-i tes-i-ratı memurin-i idarenin intihabı maddesinin ehemmi-yet-i azime tahtında tutulmasına mevkuf olduğundan heyet-i devletimiz bu noktaya ve iffet ve istikametle muttasıf olan memurin hakkında Kanun-ı Esasî'nin zâmin olduğu suret-i mükafat ve himayeye bir suret-i mahsusa da dikkat edecektir. Cülusumuzdan beri işbu intihab-ı memurin maddesinin ehemmiyetini takdir eylediğimizden masarısı hazine-i hassamızdan tesviye olunmak üzere bir mekteb-i mahsus tesisiyle idare-i umumiye için memur yetiştirmeyi tasmin eyledim. Bu mektebin evvelce ilan olunmuş olan nizamname-i esa-sisinden dahi malum olacağı vechle mekteb-i mezkur şakirdanı idare ve politika memuriyetlerinin en büyük derecatına kadar kabul olunacak ve bunlar tebaamızın mezheb-i istisnası olmayarak her sınıftan alınıp terak-kileri derece-i ehliyeteye göre olacaktır.

İki seneye karib müddetden beri uğradığımız gavail-i dâhiliye ve alelhusus Sırbistan ve Karadağ ile muhare-be esnasında umum tebaa-i sadıkamız taraflarından izhar olunan âsâr-ı hamiyet ve askerimizin her türlü meşakk u metaibi ihtiyar ile ibraz eyledikleri gayret ve besalet nezdimizde fevkalgaye muceb-i takdir oldu bu hadiselerce mücerred hukukumuzu muhafazadan ibaret olan teşebbüsümüz neticesi olarak Sırbistan maslahatının kararı istihsal olunduğu gibi Karadağ ile cereyan eden müzakerat üzerine ittihaz edeceğimiz muamele Meclisinizin birinci içtimasında mütalaanıza havale olunacağından kararını tacil eylemenizi tavsiye ederim düvel-i mütehabbe ile münasebat-ı dostane ve riayetkâranede bulunmak devletimizce en mutena muamelat-ı me'lufeden olmağla elyevm yine bu kai-de-i mevalat-perverîye riayet eylemekdeyiz.

İngiltere devleti bundan birkaç ay evvel mesail-i hazıra için Dersaadet'imizde bir konferans teşkilini taleb ede-rek düvel-i saire-i muazzama dahi teklif olunan esasları terviç etdiklerinden işbu konferansa Babialî'miz tarafın-dan muvafakat olundu eğerçi bu içtimada bir ittifak-ı

kat'î hâsıl olamamış ise de devletlerin ahkam-ı muahe-data ve kavaid-i hukuk-ı milele ve hâl ve hukukumuzun mukteziyat-ı mübremesine tevafuk edebilecek arzu ve nasihatlerinin icraatında müsabakat-ı halisanemizi is-bat ve izhar eyledik.

Adem-i ittifakın esbabına gelince bu hâl esasda olma-yıp belki icraatın suver ve eşkalinde vuku bulmuştur. Zira Tanzimatın bidayetinden şimdiye kadar memle-ketimizin ahval-i umumiyesinde ve devletimizin her bir şube-i idaresinde vukua gelmiş olan terakkیات-ı külliyeyi daha ziyade hâl-i mükemmeliyete getirmek lüzum-ı esasisini takdir ettiğimiz gibi elyevm bütün mesaimiz bu maksada masruftur fakat bu maddede memleketimizin şan ve istiklalini muhtel olan ahvalden tevakkı etmeyi vazifeden ad eyledim ve niyatımın sıdk u selametinin cümleye isbatını zamana havale etdim.

Şu hâlin tevliid ettiği netayic ziyadesiyle teessüfümü muceb olmağla bunun bir an evvel mündefi olması ke-mal-i memnuniyetimi istilzam eyleyecektir.

Ve mamefih her zamanda maksadımız hukuk-ı istiklali-mizin muhafazası mesleğinde devama matuf olduğun-dan harekât-ı atiyemizde dahi yine bu meslek nokta-i nazar ittihaz olunacaktır.

Gerek konferansın in'ikadından evvel ve gerek sonra devletimizce ibraz olunan müessir-i itidal ve hüsn-i ni-yet saltanat-ı seniyyemizi Avrupa devletleri cemiyetine rabt eden münâsebat-ı dostî ve hüsn-i muaşeretini bir kat daha teyid eyleyeceği memulündeyim.

Hak teala hazretleri cümlemizin mesaisini mazhar-ı tev-fik buyursun.

Fi 4 Rebiyülevvel sene 1294 ve
fi 7 Mart sene 1293 (19 Mart 1877)

Kaynak: BOA, Y. EE. 71/25

Biyografiler

MECLİS-İ ÂYAN VE MEBUSAN ÜYELERİ

Âyan Reisi Server Paşa

**1- Heyet-i Âyan Reisi
Devletlü Server Paşa Hazretleri**
(Server Paşa, İstanbul 1821 - 1886)

Seraskerlik nizamiye hazinesi başkâtibi Said Server Efendi'nin oğludur. Bürokratik yaşama Harbiye Nezaretinde başladı, daha sonra Hariciye Nezaretine geçti. Viyana ve Paris elçiliklerinde başkâtiplik, Petersburg Elçiliğinde maslahatgüzarlık yaptı. 1858'de Hariciye Nezareti mektupçusu oldu. 1860'da Ticaret Nezareti Müsteşarlığına getirildi. Beyoğlu Altıncı Daire Başkanlığı ve Süveyş Kanalı Muhtelit Komisyonu Başkanlığı yaptı. Girit Valiliği ve İstanbul Şehreminiliği görevlerinde de bulunan Server Paşa, Darüşşafakanın kuruluşu başta olmak üzere İstanbul tramvay şebekesinin yapımında, ana caddelerin açılmasında, Güllü Agop Tiyatrosu'nun gösterilerine başlamasında, emlak vergisinin yürürlüğe girmesinde aktif görevler aldı. Mahmud Nedim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Hariciye Nazırlığına atandı. 1862'de Paris Büyükelçiliğine gönderildi. 1875'te Nâfia Nazırlığı ve Şûra-yı Devlet Reisliğine atandı. Meşrutiyet'in ilanından sonra Âyan üyeliğine ve Meclis-i Âyan Başkanlığına getirilen Server Paşa, Meclis-i Mebusanın kapanmasının ardından Ticaret ve Adliye nazırlıklarında bulundu.

**2- Âyan Azasından
Devletlü Sami Paşa Hazretleri**

(Abdurrahman Sami Paşa, Mora 1795 - 1881)

Moralî Şeyh Necip Efendi'nin oğludur. Mısır'da İbrahim Paşa'nın mektupçusu oldu. Takvim müdürlüğü yaptı. 1831'de başmuavin olan Sami Paşa, 1843'de ferikliğe terfi etti. 1844'te İstanbul'a geldi ve mirimiranlık rütbesi ile Tırhala Mutasarrıflığına atandı. Rumeli Müfettişliği, Trabzon Valiliği, Vidin Valiliği görevlerinde bulundu. 1855'te Meclis-i Tanzimat üyeliğine getirildi. 1857'de Girit Valisi oldu. Meclis-i Vâlâ üyeliği de yapan Abdurrahman Sami Paşa, 17 Mart 1877'de Âyan Meclisi üyesi oldu.

**3- Âyan Azasından
Devletlü Mustafa Nuri Paşa Hazretleri**

(Mustafa Nuri Paşa, 1798 - 1878)

Çankırlı Hasan Ağa'nın oğludur. Küçük yaşta babasını kaybettikten sonra Sultan II. Mahmud tarafından saraya alındı. 1822'de Sır Kâtipliği görevine getirildi. Yanya, Tırhala ve Selanik valiliği yaptı. 1840'ta Seraskerliğe atandı. Vidin, Bursa ve Trablus valiliklerinde de bulunan paşa, 1877'de Âyan Meclisi üyeliğine seçildi.

**4- Âyan Azasından
Devletlü Halim Paşa Hazretleri**

([Abdül] Halim Paşa, İstanbul 1818 - 1886)

Enderun'da yetişti, daha sonra askeriyeğe geçti. 1848'de Eflak hadiselerinde Bükreş'te görev yaptı. Kırım Savaşı esnasında Tuna Boyu Osmanlı Ordusu Komutanı ve Bükreş'i işgal eden kuvvetlerin başında görev aldı. 1860'ta Cebel-i Lübnan ve Şam olaylarının bastırılması görevi ile 5. Ordu (Suriye) Müşirliğine atandı (1860-1863). 1863'te kısa bir müddet Zaptiye Müşirliğinde bulunan Halim Paşa, tekrar 5. Ordu Müşirliğine döndü ve Aralık 1864'te Yanya ciheti komutanlığına tayin oldu (1867-1868). Çeşitli askerî komisyonlarda görev aldıktan sonra Mart 1877'de Meclis-i Âyan üyeliğine seçildi.¹

**5- Âyan Azasından
Devletlü Rıza Paşa Hazretleri**

(Hasan Rıza Paşa, 1804 - 1877)

Attar Memiş Ağa'nın oğludur. Mısır Çarşısı'nda çıraklık yaparken Mabeyn-i Hümayun'a alındı. Kişisel yeteneklerini kullanarak kısa sürede kendini sevdiren Rıza Paşa, Sultan Abdülmecid padişah olun-

¹ Abdülhalim Paşa hakkındaki biyografik bilgileri özel arşivindeki kaynaklardan derleyen Sn. Sinan Kuneralp'e teşekkür ederiz.

ca Mabeyn Müşirliğine getirildi. Hâssa Müşirliği görevinde bulundu. Orduda yeni düzenlemeler yaptı. 1846'da Ticaret Nazırı oldu. Hüdavendigâr ve Selanik valiliklerinden sonra Kaptan-ı Deryalığa getirildi. Kuleli Olayı'nın bastırılması sonrasında Sultan V. Murad yanlısı olmakla suçlandı. Sultan Abdülaziz döneminde İzmir Valiliğine atanarak İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Bir süre sonra Konya Valiliğine getirildi. Sultan V. Murad'ın tahta geçmesinden sonra tekrar İstanbul'a dönerek Tophane Müşirliği ve Seraskerlik görevlerinde bulundu. Meşrutiyet'in ilanından sonra Âyan Meclisi üyeliğine atanan Rıza Paşa aynı yıl vefat etti.

6- Âyan Azasından Devletlü Derviş Paşa Hazretleri

(Mustafa Derviş Paşa, İstanbul 1817 - 1879)

Kimyager Mustafa Derviş Paşa olarak bilinir. Eyüp'te doğdu. Babası Mehmed Emin mahalle imamı ve mektep hocası idi. On iki yaşındayken Mühendishaneye girdi, mezun olduktan sonra Avrupa'ya gönderildi. Birkaç sene Londra'da, üç sene de Paris'te bulundu. Maâdin (madenler) Mektebine devam etti. Yurda dönüşünde Keban ve Ergani madenleri başmühendisi, Harbiyede fizik ve kimya hocası olarak görev yaptı. Daha sonra mirliva rütbesiyle Harbiye Mektebi Müdürü, Kasım 1848'de ferik oldu. Eylül 1858'de Meclis-i Vâlâ azalığı ile İran hududunun belirlenmesi için gönderilen heyette bulundu. Kasım 1859'da Petersburg Sefiri, Ağustos 1860'da Maarif Meclisi Reisi, Eylül 1861'de Maarif Müsteşarı, Ekim 1867'de Askerî Mektepler Nazırı, Mayıs 1868'de Şûra-yı Devlet azası, Ocak 1870'de vezaretle Halep Valisi, Ocak 1872'de Maarif Nazırı, Mayıs 1872'de Islahat Meclisi azası, Eylül 1873'de Ankara Valisi oldu. Bu vazifeleri esnasında Paris'te toplanan askerî kongreye murahhas olarak gönderildi. Ekim 1874'te Tahdid-i Hudut Komisyonunda memur oldu. 45 sene devlet hizmetinde bulunan Derviş Paşa, kimya ilminde çok bilgili, Fransızca ve İngilizceye vakıf idi. Darülfünunda fizik dersleri verdi. *Usul-i Hikmet-i Tabiiye* (1287) ve *Kimya* isminde iki eseriyle fizik aletlerinin tarifini içeren bir risalesi vardır. Ayrıca İran Hududu Komisyon Reisi olduğu dönemde bastırıldığı; *Tahdid-i Hudud-ı İraniye* (Matbaa-i Amire 1286), *Devlet-i Aliyye ile İran devleti beyinde olan hudut layihasıdır* (Matbaa-i Amire 1287) ve *Hudud-ı İraniyeye dair* (Matbaa-i Ahmed İhsan 1321) isimli eserleri mevcuttur. Kabri Divanyolu'nda Sultan II. Mahmud'un türbesinin bahçesindedir.

7- Âyan Azasından Atûfetlü Edhem Paşa Hazretleri

(Damad Mahmud Edhem Paşa, İstanbul 1881-1886)

Kaptan-ı Derya Damad Mehmed Ali Paşa'nın oğludur. İlk eğitiminden sonra donanmaya katıldı, daha sonra Harbiye Mektebinde eğitim aldı. 1857'de Sultan Abdülmecid'in kızı Refia Sultan ile evlendi. 1871'de Şûra-yı Devlet üyeliğine, Meclis-i Mebusanın açılmasından sonra 1877'de Meclis-i Âyan üyeliğine atandı.

8- Âyan Azasından Devletlü Kemâl Paşa Hazretleri

(Ahmed Kemâl Paşa, İstanbul 1808 - 1886)

Sultan kethüdalarından El-Hac Seyyid İbrahim Ağa'nın oğludur. 1825'de defterdar mektupçuluğu kaleminde çalışmaya başladı. Bu esnada Kemâl takma adını aldı. 1829'da Ceride Nezareti Başkâtipliğine getirildi. Vakanüvis Esad Efendi ile birlikte İran'a gitti. Dönüşünde Sadaret Mektûbî Kalemine girdi. 1846'dan itibaren Umumi Mektepler Nazırı yardımcılığına getirildi. Rüştîyelerin sayısal olarak artırılmasına, İstanbul'da kızlar için bir lisenin açılmasına büyük çaba gösterdi. 1849'da Avrupa'daki okulları incelemek üzere Avrupa'ya gönderildi. 1856'da Berlin Elçiliğine atandı. 1858'de Meclis-i Tanzimat üyeliğine getirildi, 1861'de Maarif Nazırı oldu. 1868'de Şûra-yı Devlet üyeliğine, 1870'de Evkaf-ı Hümâyûn Nazırlığına atandı. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Ahmed Kemâl Paşa 11 Ocak 1878'de Âyan Meclisi üyeliğine atandı.

9- Âyan Azasından Atûfetlü Emin Beyefendi Hazretleri

(Mehmed Emin Bey, Bursa ? – İstanbul 1885)

Hüsrev Paşa'nın himayesi altında yetişti. Sadaret Mektupçuluğu Kalemine girdi, 1861'de Mabeyn Başkâtibi oldu. Sultan Abdülaziz zamanında Kıbrıs'a sürüldü. Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçişinden sonra İstanbul'a döndü. 1877'de Meclis-i Âyan üyeliğine seçildi. Sadaret Müsteşarlığı da yapan Mehmed Emin Bey, İntihab-ı Memurin Komisyonu üyesi iken vefat etti.

10- Âyan Azasından Semahatlü Esad Efendi Hazretleri

(Ahmed Esad Efendi, İstanbul 1813 - 1889)

Kadı Mehmed Said Efendi'nin oğludur. Soyu Kilisli ulema Osman Uryanî Efendi'ye dayandığı için Uryânîzâde Ahmed Esad Efendi olarak tanınır. 1830'da Fetvahané'de görev aldı. Babası Kadı Mehmed

Mehmed Emin Bey

Said Efendi'nin yanında birçok şehirde görev yaptı. 1848'de babasının vefatından sonra İstanbul'a geldi. Eyüp ve Üsküdar'da çeşitli görevlerde bulundu. 1862'de Meclis-i Tetkikat-ı Şeriyeye üyeliği, 1863'te Asker-i Kassam ve 1866'da İstanbul Kadılığı yaptı. Daha sonra çeşitli görevlerde bulunan Esad Efendi, 17 Mart 1877'de Meclis-i Âyan üyeliğine atandı. 4 Aralık 1878'de şeyhülislamlığa getirildi.

11- Âyan Azasından

Semâhatlü Ahmed Hilmi Efendi Hazretleri

(Ahmed Hilmi Efendi, ? – İstanbul 1878)

Atik Mekteb-i Mülkiyede hukuk, tarih ve coğrafya hocası yaptı. İyi derecede Arapça, Farsça, Almanca ve İngilizce bilen Hilmi Efendi'nin tercüme eserleri vardır. Altı ciltlik *Tarih-i Umûmi* adlı İngilizceden tercüme eserinin son cildindeki "Hülasa" bölümü kendi kaleminden diye bilinir. 1865-1876 yılları arasında Tebriz Başşehbenderliği görevinde bulundu, Mart 1877 tarihinde Meclis-i Âyan üyeliğine seçildi.²

² Ahmed Hilmi Efendi hakkındaki biyografik bilgileri özel arşivindeki kaynaklardan derleyen Sn. Sinan Kuneralp'e teşekkür ederiz.

12- Âyan Azasından

Faziletlü Emin Efendi Hazretleri

(Bağdatlı Mehmed Emin Efendi, Bağdat 4 Mayıs 1819 - İstanbul 14 Şubat 1892)

Ailesi 18. yüzyılın ilk yarısında şehre yerleşen aşiretlerden birisidir. Çocukluğundan itibaren ulemadan dini eğitim aldı. 28 yaşında Bağdat sarayına naib oldu. Daha sonra meclis-i kebir eyalet üyeliğine getirildi. Ebü'l-Tenâ Mahmûd'un yerine geçerek Bağdat müftüsü oldu ve 1855'e kadar bu görevi sürdürdü. Bu süre zarfında Mehmed Namık Paşa'nın (1862-1868) Bağdat'taki valiliğinin ikinci döneminde yardımcısı oldu ve bu görevini beş yıl boyunca sürdürdü. 1868'de Şûrâ-yı Devlet üyesi olmak üzere İstanbul'a çağrıldı. İlmiye dereceleri rütbesi ilerlerken 1876'da İstanbul payesi aldı. Bu esnada birçok komisyonda görev yaptı. Mecelle'nin hazırlanma komisyonunda yer aldı. Teşkil-i vilayet komisyonu üyesi olarak görev yaptıktan sonra Teşkilat-ı İntihab-i memurin komisyonuna dahil oldu. Meclis-i Mebusan'a Bağdat mebusu seçilen Mehmed Emin Efendi, meclisin kapatılmasından sonra resmî bir görev almayarak İstanbul'da kaldı. Vefatından dört ay önce Anadolu kazaskerliği ilmiye unvanını aldı.

13- Âyan Azasından

Semâhatlü Tahir Efendi Hazretleri

(Mehmed Tahir Paşa, İstanbul 1827 - ?)

Ahmed Efendi'nin oğludur. On yaşında Mekteb-i Harbiyeye girdi. 1850'de Erkân-ı Harbiye mülazımı oldu. 1853'te Irak Ordusu Hümâyunu Kumandanı Müşir Reşid Paşa'nın yaverliğine atandı. 1868'de mirliva oldu. 1873'te Dâr-ı Şûra-yı Askerî üyeliğine getirildi. 1873'de Bosna merkez kumandanlığı ve Bosna vali vekilliği yapan Mehmed Tahir Paşa, 17 Mart 1877'de Âyan Meclisi üyeliğine atandı.

14- Âyan Azasından

Saadetlü Marko Paşa Hazretleri

(Marko Paşa, Sıra 1824 - 1888)

Marko Apostolidis, bugün Yunanistan sınırları içinde bulunan Sıra Adası'nda dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1851'de Mekteb-i Tıbbiyeyi bitirdi. Sultan Abdülaziz döneminde hekimbaşılık görevini yürüttü, 1871'de Tıbbiye-i Şâhâne Nazırlığına atandı. 17 Mart 1877'de Âyan Meclisi üyeliğine seçildi. Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyetinin kurucularından olan ve mirliva rütbesine kadar yükselen Marko Paşa, kendine başvuran herkesle ilgilendiği ve sorunlarına

çözüm bulmaya çalıştığı için "Derdini Marko Paşa'ya anlat" özdeyişinin doğmasına vesile olmuştur.

15- Âyan Azasından

Atûfetlü Tevfik Beyefendi Hazretleri

(Mehmed Tevfik Bey, ? - 1880)

Sadaret Mektupçuluğu Kalemünde yetiştirdi. Tezkereci Amedi'nin hülefâsı oldu. 1839'dan itibaren Mabeyn Başkâtibi, Tophane Nazırı, Bahriye Müsteşarı, Gümrük Emini, Masârifât-ı Askeriye Nazırı, Meclis-i Vâlâ azası olarak görev yaptı. 17 Mart 1877'de Meclis-i Âyan üyesi seçildi.

16- Âyan Azasından

Devletlü Arifi Paşa Hazretleri

(Ahmed Arifi Paşa, 1830 - 1895)

Hariciye nazırlarından Şekip Paşa'nın oğludur. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendikten sonra 1845'de Divan-ı Hümayun'da kâtip olarak göreve başladı. Paris Kongresi'ndeki kâtiplik görevinden sonra sırasıyla Babialı baştercümanlığı, Divan-ı Hümayun tercümanlığı, Matbuat müdürlüğü, Hariciye ve Tophane müsteşarlığı, Yargıtay Hukuk Dairesi başkanlığı ve Viyana Elçiliği görevlerinde bulundu. Viyana'da görevliken, Sultan Abdülaziz tahttan indirildiğinde, "Vekil müvekkili azledemez. Binâenaleyh vükelânın kendilerini nasbenden bir padişahı hal'etmeleri doğru değildir" diyerek Sultan Abdülaziz lehine gazetelere beyanat verdi. Arifi Paşa'nın medeni cesareti sefaretten azline sebep olsa da (1876) bu davranışı Sultan II. Abdülhamid'in teveccühünü kazanmasında rol oynadı. Hariciye, Maarif ve Adliye nazırlıklarında görevler yaptı. Meşrutiyet'in ilanından sonra Âyan Meclisi üyeliğine atandı. Meclis-i Mebusan kapatıldıktan sonra Şûra-yı Devlet Reisliği ve Viyana Elçiliği görevlerinde bulundu. J. F. Michaud'un *Histori des Croisades* adlı eserini Ali Fuad ve Ethem Paşa ile birlikte *Emrû'l acib-i fi tarih-i ehl-i Salib* (Haçlı seferlerinin ilginç olayları) adıyla yayımlamışlardır.

17- Âyan Azasından

Saadetlü Serviçen Efendi Hazretleri

(Serviçen Efendi, İstanbul 1815 - 1897)

Kendi kuşağının en ünlü Osmanlı hekimlerinden biridir. Babası Sarrafoğlu Viçen Bey meşhur Kazaz Artin Bezciyan için çalışmış bir bankacıdır. Serviçen Efendi, iyi bir eğitim aldı, özel öğretmenlerden Fransızca, İtalyanca ve Yunanca öğrendi. 1834'te kendisi gibi

çok ünlü bir hekim olan Kasbar Sinabyan ile birlikte tıp okumak için Paris'e giden ilk Ermeni öğrencidir. Orada dönemin Osmanlı elçisi Reşid Paşa'nın yanısıra çalışmalarını destekleyen Fuad ve Âli paşalarla tanıştı. 1839'da eğitimine Pisa Üniversitesi'nde devam etti. 1840'ta tıp fakültesinden doktora tezini vererek mezun oldu. 1842'de İstanbul'a döndü ve kısa sürede mesleğinde büyük itibar kazandı. Bir süre sonra Seraskerat'a başhekim olarak atanan Serviçen Efendi, 1846'da Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde tıp dersleri vermeye başladı. Kırk yıl boyunca Pangaltı'da Askeri Tıbbiye'nin fakülte direktörlüğünü yaptı. Padişah'ın emriyle 1849'da ilk Osmanlı tıp dergisi *Vekayi-i Tıbbiye*'yi kurdu. 1856'da kurucularından olduğu Osmanlı Tıp Cemiyeti'nin iki dönem başkanlığını üstlendi. 1858'de İstanbul Tıp Cemiyeti fahri reisi seçildi. 1858'de Osmanlı Maarif Meclisi'ne atandı. Çeşitli rütbelerden nişanları olan Serviçen Efendi 1877'de, önce Meclis-i Mebusana, ardından Meclis-i Âyana seçildi. İstanbul'daki Rum gazeteslerinde Ermeni ve Rum mebusları arasında koltukların adil dağıtılmadığı konusunda ses yükseltince, Serviçen Efendi'nin yeri bir Rum'a verildi. Özellikle siyaset ve eğitim konularında çeşitli komitelerde temsilci olarak görev yaptı. Aynı zamanda yazar ve gazeteci olarak tanınıyordu. Tüm bu görev ve faaliyetlerine rağmen hekimlikten hiç vazgeçmedi, Ermeni hastanesine maddi destek sağlayarak yoksulların ücretsiz tedavi edilmelerini sağladı.

18- Âyan Azasından

Saadetlü Kostaki Efendi Hazretleri

(Kostaki Anopolos Efendi, İstanbul 1834 - ?)

Fener'deki Rum Mektebine devam ederek, Latince öğrendi. Türkçe, Fransızca ve Yunanca okuyup yazabildiği gibi, Arapça, Farsça İtalyanca, Almanca ve İngilizce de bilen Kostaki Efendi, 1859'da Heybeliada'daki Mekteb-i Bahriye-i Şahaneye Yunanca öğretmeni olarak atandı. 1865'de Ticaret Nezareti İstatistik Kalemine geçti. Bu arada çeşitli bürolarda da çalıştı. 1872'de Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Hukuk Dairesi üyeliğine getirildi. 1876'da Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesine, oradan da Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesine nakledildi. 17 Mart 1877'de Âyan Meclisi üyeliğine, 1895'te Londra Sefaretine atandı. Adliye ve Hariciye vekâletlerinde çeşitli görevler yapan Kostaki Efendi, bulunduğu görevlerde başarılı hizmetler yapmıştır.

Kostaki Anopolos Efendi

Ahmed Celal Paşa

**19- Âyan Azasından
Devletlü Ahmed Celal Paşa Hazretleri**

(Ahmed Celal Paşa, İstanbul 1830 - 1886)

Mustafa Reşid Paşa'nın oğludur. Babıali kaleminde yetiştirdi. 1854'de Meclis-i Vâlâ, 1857'de Meclis-i Tanzimat, 1877'de ise Âyan Meclisi üyeliklerine seçildi.

**20- Âyan Azasından
Saadetlü Yorgaki Efendi Hazretleri**

(Yorgaki Efendi, Filibe 1819/1820 – 7 Mart 1882)

Çalioğlu İstopan Efendi'nin oğludur. Filibe'de doğdu. Bulgarca ve Yunanca öğrendi. İstanbul Heybeliada'da Ticaret Mektebinde okudu. 1860-1861 tarihinde 43 yaşında Filibe İdare Meclisine maaşsız aza oldu. 1862-1863 senesinde dergâh-ı âlî kapıcıbaşılığı rütbesi ve 1867-1868'de dördüncü rütbe Mecidî nişanı ile ödüllendirildi. 1869-1870'de teşkil edilen Şûra-yı Devlete 7.500 kuruş maaşla, rütbesinin ûlâ sınıf-ı sâni-sine terfiyle aza tayin edildi ve nişanı üçüncü rütbe Mecidî nişanına yükseltildi. Üç buçuk sene bu görevde bulunduktan sonra 1.000 kuruş maaşla emekli oldu. 1876-1877'de 10.000 kuruş harcırah ile Filibe'de ortaya çıkan ihtilalin tahkikine memuren Zağra-i

Atîk'e gönderildi. Bu görevdeyken 4.000 kuruş maaşla Meclis-i Âli-i İcraat azalığına atandı. Tahkikatın ardından İstanbul'a döndü ve söz konusu meclisin ilgasıyla beraber 7.500 kuruş maaşla ikinci defa Şûra-yı Devlet azalığına ve sonra 1878-1879'da 10.000 kuruş maaşla Heyet-i Âyan azalığına tayin edildi.³

**21- Âyan Azasından
Saadetlü Daviçon Efendi Hazretleri**

(Daviçon Efendi, İstanbul 1820 - 1891)

Şapçı Buhariki'nin oğludur. Çağdaş okullarda eğitim aldı. İbranice, Türkçe, İspanyolca öğrendi. 1868'de Şûra-yı Devlet üyesi, Meşrutiyet'in ilanından sonra 17 Mart 1877'de Âyan Meclisi üyesi oldu.

**22- Heyet-i Mebusan Reisi
Devletlü Ahmed Vefik Paşa Hazretleri**

(Ahmed Vefik Paşa, İstanbul 1823 - 1891)

Divan-ı Hümayun tercümanlarından Yahya Naci Efendi'nin torunu, Tercüme Odası Müdürü Ruhuddin Mehmed Efendi'nin oğludur. Büyük Şair Abdülhak Hamid'in babası ile kardeş çocukları olan Ahmed

³ DH. SAİD 2-30

Ahmed Vefik Paşa

Vefik, 1831'de Mühendishâne-i Berri Hümayuna girdi. Okulu bitiremeden, Mustafa Reşid Paşa'nın yanına elçilik tercümanlığına getirilen babası ile birlikte Paris'e gitti. Öğrenimine Paris'in en gözde liselerinden biri olan Saint Lousse'de devam etti. Burada Alexandre Dumas ile arkadaş olduğu söylenir. 1837'de İstanbul'a dönen Ahmed Vefik, Tercüme Odasında göreve başladı. 1840'ta Mustafa Şekip Efendi ile birlikte Londra Büyükelçiliği'ne, 1845'te Tercüme Odası mümeyyizliğine atandı. 1847'de devletin ilk resmî salnamesinin hazırlanması ile görevlendirildi. Macar mültecileri ve Rusların Besarabya'yı işgali meselelerinde ne kadar başarılı bir diplomat olduğunu gösterdi. 1 Haziran 1851'de kurulan Encümen-i Dâniş'e asli üye seçildi ve kendisine iftihar madalyası takdim edildi. 1852'de Tahran Elçisi olarak atandı. 1854'de ise Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye üyesi oldu. 14 Mart 1857'de Deavî Nazırlığına getirildi. 1859'da Paris Elçisi, 1861'de fevkalade murahhas sıfatıyla Paris'te toplanan Düvel-i Muazzama Konferansı'na katıldı. Aynı yıl Evkaf Nazırı, 1862'de Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) Reisi, 1863'te Anadolu Sağ Kol Müfettişi görevlerinde bulundu. 1871'e kadar görev verilmedi. Bu yıllarda Voltaire,

Victor Hugo ve Lesage'den çeviriler yaptı, okullar için ders kitapları hazırladı. 1871'den sonra Sadaret Müsteşarlığı, 1872'de Şûra-yı Devlet üyeliği gibi önemli görevlerde bulundu. 1877'de vezirlik verilerek ilk Meclis-i Mebusanın başkanlığına getirildi. Edirne Valiliği, Maarif Nazırlığı yaptı. 1878'de Sadrazam tayin edildi. 3 Mart 1878'de Ayestefanos (Yeşilköy) Anlaşmasını imzalayanlardan oldu. İki buçuk ay sonra görevinden alındı. 1879'da Bursa Valiliğine atandı. Bursa'da ilk vilayet tiyatrosunu kurdu. Kentin imarı için çalıştı. Yaşamının kalan bölümünde Rumelihisarı'ndaki yalısında araştırma, inceleme, çeviri ve derleme çalışmalarıyla ilgilendi. Osmanlı kültürüne yaptığı çok yönlü katkılarıyla tanındı. Özellikle Türk tiyatrosunun gelişmesinde önemli rol oynadı. Fransız tiyatrosundan çok sayıda çeviri yaptı. Dramaturji ve sahneleme teknikleriyle ilgilendi. Moliere'den uyarladığı *Zor Nikah* ve *Zoraki Tabip*, Türk tiyatrosunun ilk oyunları oldu. 1887'de yazdığı *Arslan Avcıları yahud Hak Yerini Bulur* adlı bir oyunu vardır. Türkçenin gelişmesiyle ilgili önemli çalışmalar da yaptı. 1852'de *Türkî Durub-ı Emsal* adlı atasözleri derlemesi ve 1876'da *Lehce-i Osmânî* sözlüğünü yayımladı. Ulusal temele dayalı tarih anlayışını benimsedi, bu tarihin Osmanlı tarihinden ayrı olması gerektiğini savundu ve bu anlayışı 1869'da yayımlanan *Fezleke-i Tarih-i Osmânî* adlı eserinde dile getirdi.

MECLİS-İ MEBUSAN ÜYELERİ

1- Reis Vekili Bahaeddin Efendi - Bursa

(Şeyh Ahmed Bahaeddin Efendi, Bursa 1823- 1897)

Şeyh Süleyman Çelebi'nin oğludur. Eminiyе Dergâhı'nın şeyhidir. Kara Mustafa, Yenice, Kaynarca kaplıcalarının işletmesini üstlendi. Bursa Meclis-i İdare üyeliğinde bulundu. 1877'de Meclis-i Mebusana Bursa mebusu olarak katıldı.

2- Hüdaverdizade Ohannes Efendi - Dersaadet

(İstanbul 1823 - 1915)

İstanbulu Katolik Amira ailesine mensuptur. Babası Osmanlı Bankası kurucularından Apraham Amira Allahverdi'dir. İyi bir eğitim alan Ohannes Efendi, Türkçe, Farsça ve Fransızca'yı küçük yaşlarda öğrendi. Avrupa'ya yaptığı seyahatlerle ufkunu genişletti. Babası gibi bankacılığı seçti, bir taraftan da aile mesleği olan ipek ticaretini devam ettirdi. Genç yaşlarda bürokrasiye girdi. 1868'de Osmanlı bankalarının kethüdası oldu. Maliye işlerini düzenlemek amacıyla kurulan komisyona üye seçildi. 1877'de Meclis-i Mebusana iki dönem mebus seçildi ve parlamento-nun ilk döneminde başkan yardımcısı olarak görev yaptı. Birkaç madalya sahibi olan Ohannes (Hovhannes) Allahverdiyan'ın soyadı kaynaklarda Hüdaverdiyan, Hüdaverdizade ve Allahverdi olarak da geçmektedir.

3- Yenişehirizade Ahmed Efendi - Aydın

(Yenişehirizade Hacı Ahmed Efendi)

1875'te İzmir'in ilk belediye başkanı oldu. Meclis-i Mebusana Aydın mebusu olarak katıldı.⁴ İki dönem Aydın mebusu olarak görev yapan Ahmed Efendi Meclisin en aktif milletvekillerinden biridir. Toplumcu düşünce yapısı Meclisteki konuşmalarına da yansıyan Ahmed Efendi yöneticilerin halka örnek olması gerektiğini⁵ ve devlet memurlarının cahilliğini konu alan⁶ konuşmaları ile dikkat çekmiştir.

4 1864 Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi ile Aydın vilayetinin merkezi İzmir sancağı olmuş ve bu düzenleme 1921'e kadar sürmüştür.

5 "Biz son fedakârlıkları yapmaya hazırız. Ancak mevki-i iktidarda olan şahsiyetlerin de mukabele göstermesini muhakkak istiyoruz."

6 "Bizde bir nahiye teşkil edilirse, yazı bilen adam bulunmaz. Bir imam yazı bilir, o da mürekkebi kuruduktan sonra yazdığını okuyamaz. Ben derim ki, bizde nahiye memurlarının hüsn-i idaresi mümkün olamaz. Bu yalnız bizim Aydın'a mahsustur. Başka yerleri bilmem."

4- Şerif Bey - Edirne

Meclis-i Mebusanda iki dönem Edirne mebusu olarak görev yapmıştır.

5- Hacı Ahmed Efendi - Dersaadet

(Tütün tüccarı)

6- Rıza Efendi - Bursa

7- Yusuf Ziya Efendi - Kudüs (Suriye)

(Halidizade Yusuf Ziya Efendi, Kudüs 1841- ?)

Sahabe-i kiramdan Halid b. Velid'in sülalesinden Mehmed Efendi'nin oğludur. Dinî ilimleri tahsil ettikten sonra Kudüs'te Fahriye Medresesi'nde fıkıh, nahiv, sarf, beyan ve mantık ardından Malta'da İngiliz ve İstanbul'da Amerikan okullarında coğrafya, hesap, Yunanca, Fransızca ve İngilizce okudu. Konuşabilecek düzeyde Yunanca, Fransızca ve İngilizce öğrendi. Temmuz 1859'da Kudüs şeri mahkemesindeki görevinden sonra bir sene İstanbul'da Hariciye Mektubî Kalemünde çalıştı. 1867 Ağustos'unda aylık 750 kuruş maaş ile Kudüs Belediye Meclis Riyasetine getirildi. 30 Temmuz 1870'te bu görevden istifa ederek Kudüs sancağı arazi yoklaması görevine tayin edildi ve altı ay sonra zikredilen memuriyetin lağvedilmesi üzerine 23 Ocak 1871'de 2.100 kuruş maaşla Yafa kazası kaymakamlığı vekaletine atandı. 22 Nisan 1871'de tekrar Kudüs Belediye Meclis Riyasetini üstlenen Yusuf Ziya Efendi, bir sene on bir ay sonra İstanbul'a giderek 1 Mart 1873'te Hariciye Tercüme Kalemine girdi. 14 Nisan 1874'te Poti İskelesi Şehbenderliğine tayin edildi. Sağlık sorunlarından dolayı bir sene sonra istifa ederek 9 Mart 1875'te tekrar Kudüs Belediye Meclis Riyasetine döndü. 9 Mart 1876'da aylık 3.000 kuruş maaş ile Meclis-i Mebusana Kudüs mebusu seçildi. 26 Ekim 1880 tarihinden itibaren dört buçuk ay Gazze Kaymakamlığı vekâletinde bulunduktan sonra Yafa, Aralık 1881'de ise Gazze kaymakamı oldu. Avusturya-Macaristan, Almanya ve Rusya grandüklerinin Kudüs'e seyahatlerinde Avusturya devleti tarafından üçüncü rütbe Franz Jozef nişanı, Almanya devleti tarafından üçüncü rütbeden Krone der Brosch ve Rusya devleti tarafından ikinci rütbe Saint Anne nişanlarının birer kıtası ile taltif edilmiştir.⁷

8- Mesud Efendi - Diyarbakır

Hoca Mehmed Mesud Efendi, Müftü Sıbgatullah Efendi'nin oğludur.

7 DH. SAİDd 4-382.

9- Aliş Paşa - Silistre (Tuna)

Silistre Kaymakamı İbrahim Paşa'nın oğludur.

10- Rifat Efendi - Edirne

11- Hacı Mustafa Bey - Kastamonu

12- Tahir Ömer Paşa - Selanik (Dırama)

(Mehmed Tahir Paşa, İstanbul 1827/1828 - ?)

Ahmed Efendi'nin oğludur. On yaşında, 1837-1838'de muvazzaf olarak yani neferlik maaşıyla Mekteb-i Harbiyeye girerek eğitimini burada tamamladı. İyi derecede Fransızca öğrendi. 1850-1851'de Erkân-ı Harbiye mülazımı ve 1851-1852'de yüzbaşı olan Mehmed Tahir, 1852-1853'de kolağası olarak, Irak ve Hicaz Ordusu müşiri bulunan Reşid Paşa'ya yaverlik hizmetiyle Bağdat'a gitti. 1853-1854'te binbaşı oldu, 1856-1857'de Irak ve Hicaz Ordusu meclis azalığıyla kaymakamlık rütbesini alarak Irak'ın birçok yerinde memuriyette bulundu. 1863-1864'te Beşinci Ordu'nun Zuhaf İkinci Alayı'nda miralay ve ardından Girit meselesinde 1867-1868'de mirliva oldu, 1871-1872'de Dördüncü Ordu reis-i erkânlığı vekâletiyle feriklik rütbesini aldı. 1872-1873'de zikredilen riyasete asaleten getirilip aynı sene Hassa Ordusu riyasetine geçti ve Dâr-ı Şûra-yı Askerî azalığı görevi ile redif feriki oldu. 1873-1874'te Bosna'da altı ay kadar merkez kumandanlığı ve bir aralık Bosna vali vekili olan Mehmed Tahir Paşa, 1874-1875'te Üçüncü Ordu reis-i erkânlığına, ek olarak dört ay kadar Üçüncü Ordu müşiriyetine ve Manastır Valiliği vekâletine tayin edildi. 1876-1877'de tekrar Dördüncü Ordu reis-i erkânı oldu. 93 Harbi'nde Rusçuk kumandanlığına getirildi. 1877-1878'de Heyet-i Âyan azalığına tayin edilerek, savaşın bitiminde İstanbul'a döndü. Daha sonra Dâr-ı Şûra-yı Askerî azalığı, İdâre-i Örfiye Divan-ı Harbi ve Tensikât-ı Askeriye Komisyonu azası görevlerinde bulundu. İkinci rütbe Mecidi ve Osmanî nişanlarına sahiptir.⁸

13- Hacı Mehmed Efendi- Aydın

(Evliyazade)

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, 1875 yılında birkaç ay, 1892-1895 yılları arasında da üç yıl İzmir belediye reisliği yapmış iş adamıdır. I. Dünya Savaşı yıllarında oğlu Evliyazade Refik Bey de İzmir belediye reisliği yapmıştır. Büyük ve uluslararası ilişkileri yoğun bir şehrin en ileri gelen ailelerinden birinin faal

bir ferdi olarak yaşamış olmakla, çeşitli alanlarda pek çok tanınmış simanın dostluk ve akrabalık ilişkilerinin uzanabildiği bir isimdir. İzmir belediye reisi iken Evliyazade Hacı Mehmed Efendi ile ilgili fukara ahalisi sıkıntıya soktuğu ve hükûmet bahçesindeki çiçek saksılarını kendi hanesine kaldırttığına dair adli birkaç vakanın belgelere yansıdığı görülmektedir.⁹

Adnan Menderes'in eşi Berin Menderes 1905'te, Evliyazade Hacı Mehmet Efendi'nin kızı Evliyazade Naciye Hanım ile Yemişçiabaşı İzzet Bey'in çocukları olarak İzmir'de dünyaya gelmiştir. Aydın Çakırbeyli'de tarımla uğraşan Adnan Menderes'le 1929'da evlenen Berin Menderes'in üç oğlu; Yüksel (1930-1972), Mutlu (1937-1978) ve Aydın (1946-2011) olmuştur.

14- Hacı Hafız Mahmud Efendi - Harput

(Hacı Hafız Mahmud Vecdi Efendi, 1806 - 1892)

Sara Hatun Camii'nin banisi Müftü Hacı Ahmed Efendi'nin oğludur. Medrese eğitimi alan Mahmud Efendi'nin âlim, şair, edip olduğu ve derin Farsça bilgisi ile Harput'ta divan edebiyatının ilk müntesiplerinden sayıldığı bilinmektedir. Fıkıh çalışmalarındaki şöhreti nedeniyle, ölümünde "fıkıh öldü" denilmiştir. Ma'mûretü'l-azîz (Elâzığ) vilayetinden Osmanlı parlamentosuna katılan ilk mebusdur. Mecliste Vilayet Kanunnamesi'nin ilk beş maddesi, belediye azalarının seçimleri, Vilayet Nizamnamesi, kaza ve liva intihapları, Matbuat Kanunu, Ağnam Rüsumunun arttırılması, İntihab-ı Mebusan Kanunu, Belediye Kanunu, zabıt tutanaklarının yazımı, muhacirlere yardım, zabıta memurları hakkında bir teklif, damga vergisi, layihaların Mecliste okunması, Dersim'in ıslahı ve teklif edilen bir layiha hakkında olmak üzere değişik konularda yirmiden fazla konuşması bulunmaktadır.

15- Süleyman Kaptan Efendi - Trablusgarp

(Süleyman Kapudan Efendi)

16- Rasim Efendi - Edirne

Meclis-i Mebusan zabıt ceridelerinde Müslim ve Türk olarak kayda alınan Edirne Mebusu Rasim Efendi'nin meslek bilgisi Meclis-i Vilayet Başkanlığı Üyesi olarak kayıtlıdır. Meclis-i Mebusanın İkinci Döneminde kâtip olarak görev yapar. Meclis toplantılarında çok sayıda konuşmalarıyla dikkat çeker. Birinci Dönemde 311, İkinci Döneminde 54 konuşma yapmıştır. Batı kökenli "kontrato" kelimesi en çok kullandığı kelimelerden-

⁸ DH. SAİDd 2-18.

⁹ BOA., DH. MKT. 64-1927 Mayıs 1309.

dir. Sert muhalefette bulunan Rasim Bey, Meclis-i Mebusan kapatıldıktan sonra Bursa'ya sürülmüştür.

17- Halid Efendi - Suriye

18- Ali Efendi - Hersek

19- Ali Naki Efendi - Yanya

(Ali Naki Bey, Lebhova 1844/1845, İstanbul 1904)

Rumeli Beylerbeyi, Yanya hanedanından Malik Naili Paşa'nın oğlu olup Tepedelenli Ali Paşa sülalesindedir. Lebhovalı Ali Naki Bey, Neki Paşa Libohova gibi isimlerle anılır. Ergiri kazasına bağlı Lihve kasabasında doğdu. Özel öğretmenlerden Arapça ve Farsça ders aldı. Arnavutça, Türkçe ve Yunanca öğrendi. 1874-1875'te Mehmed Ali Paşa'nın maiyetinde Tırhala'daki eşkiyanın takibinde görülen hüsn-i hizmetine mukafat olarak İstabl-ı Âmire Müdürlüğü payesini aldı. 1877-1878'de 35 yaşında Yanya vilayeti ahalisi tarafından mebus seçilerek İstanbul'da teşkil edilen Meclis-i Mebusana giren Ali Naki Bey, Meclis tatil edilince Yanya'ya döndü. Adana Valisi Abidin Paşa'nın başkanlığında Yanya'da teşekkül eden fevkalade komisyonun fahri azalığında bulundu. Aynı sene Meclis-i İdare-i Vilayet azalığına seçildi. 1878-1879'da Yanya vilayeti İstinaf Mahkemesi azalığına, beş ay sonra da Ergiri sancağı mutasarrıf vekâletine tayin edilerek 22 ay kadar bu görevde kaldı.

20- [Nikola] Nakaş Efendi - Suriye

(Trablusşam 1819/1820 - 4 Aralık 1894)

Maruni bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Ailesi Sayda kökenlidir. Küçük yaşta Osmanlıca, Arapça, Süryanice, İtalyanca ve Fransızca öğrendi. Osmanlı Türkçesi ve yabancı dillerdeki uzmanlığı sayesinde Beyrut gümrük binasının başkatibi oldu. Uzun yıllar burada görev yaptı. Gümrükte çalıştığı süre boyunca Osmanlı kanunlarına özel ilgi duydu ve incelemeye başladı. Yusuf el-Esir ile İslam miras hukuku üzerine çalıştı. 1840/1841'de henüz 22 yaşında Mısır'a sevk edilen ordunun kumandanı İzzet Paşa'nın ve Sayda valisi Selim Paşa'nın tahrirat kitabetlerinde bulundu. 1841/1842'de Trablusşam sancağı meclis başkibetine tayin edildi. Muhasebe ve yabancı dil bilgisine güvenerek 1852'de kendi ticarethanesini kurma teşebbüsünde bulunduyorsa da bir süre sonra bundan vazgeçti. Önce muhasebeci, sonra da Suriye'de büyük vergi mültezimi ve aynı zamanda Beyrut'un en bü-

Nakaş Efendi

yük gayrimenkulünün sahibi Antun Bey el-Masri'nin ticari işlerinde yönetici olarak çalıştı. 1856-1857'de Sayda eyaleti defterdarlığı mütercimliğine, 1858-1859'da Trablus tahrirat kitabetine atandı. 1859'da Na'ûm Qiqano ile ortak olarak Qiqano-Nakaş adlı bir banka kurdu. Finansal olarak yükselişi, Nakaş'ın Beyrut toplumunun üst tabakasında yer almasını sağladı. Üst düzey yöneticilerle tanıştı ve bu sayede farklı idari görevlerde yer aldı. 1865-1866'da Cebel-i Lübnan mutasarrıflığı maiyetinde Rum Ortodoks milleti vekâletine, ardından Küre Kaymakamlığına atandı. 1867-1868'de Trablusşam Tahrirat Müdürlüğüne, 1870-1871'de Hama Tahrirat Müdürlüğüne, 1872-1873 senesi sonunda 2.000 kuruş maaşla yine Trablus Tahrirat Müdürlüğüne ve 1876-1877'de Trablus sancağı Tâdâd-ı Ağnam Müdürlüğüne getirilen Nikola Bey, 1877-1878'de 5.000 kuruş maaşla Meclis-i Mebusana girdi. 1878-1879'da fahri olarak Trablus Muhacirîn Komisyonu Riyasetine ve 1879-1880'de Trablusşam Ticaret Mahkemesi Riyasetine tayin edildi.¹⁰ 1869'dan itibaren Beyrut'un ilk avukatlarından biri olarak çalıştı. Bu dönemde yeni yürürlüğe giren Osmanlı kanunlarını Arapça'ya çevirmiş ve üzerlerine şerhler de yazmıştır. Bu çevirileri hukuki referans eserler haline

¹⁰ DH. SAİDd 4-950.

gelerek Suriye, Beyrut, Halep vilayetlerinde, Lübnan ve Kudüs mutasarrıflıklarında kullanılmıştır. Nikola Nakaş Efendi yaptığı çevirilerden dolayı Osmanlı Devletince Mecidi nişanının dördüncü rütbesiyle ödüllendirilerek takdir edildi. 1872'de Beyrut'ta yayımlanan *en-Necâh* gazetesinin yayın yönetmeni oldu. Basının kamuoyu oluşturmadaki önemli rolünün farkındaydı. Meclis-i Mebusan'ın ilk döneminde Suriye mebusu olarak görev aldı. Beyrut'ta yayımlanan *el-Beşîr* ve *Hadikatü'l-ahbâr* gazeteleriyle yazışarak burada uzun konuşmalarını ve meclisteki farklı müdahalelerinin özetlerini yayımladı. 1877'nin sonlarına doğru gerçekleşen II. dönem seçimlerine hazırlık olarak programını yayımladı. 1880'de Beyrut'un önde gelen Maruni gazetelerinden biri ve piskopos Yusuf ed-Dıbs'ın sözcüsü haline gelecek olan kendi gazetesi *el-Misbâh*'ı kurdu. Beyrut gazetelerindeki yazılarından onun siyasi duruşunu tanımlamak mümkündür: "Devletini, yani Osmanlı İmparatorluğunu aşırı derecede seven ve halklarının birliğini ve uyumunu arayan ..." Haziran 1879'da Meclis-i Mebusan feshedildikten sonra Ceza Kanunu ve değişikliklerinin yeni bir çevirisini yayımladı, bu kanunun mecliste yasalaşmayı bekleyen geçici bir kanun olduğunu yazdı. Nakaş'ın abisi Marun, Beyrut'un ilk oyun yazarıdır ve 1848'de Molière'in *L'Avare* adlı eserini Arapçaya çevirdi. Nikola Nakaş abisinin izinden giderek henüz 25 yaşındayken, Arapça *el-Şeyh el-câhil* adını verdiği Molière'in *Le Misanthrope* adlı oyununu tercüme etti. 1851'de *Rabî'a* adlı bir trajedi ve *el-Muvâssıy* adlı bir oyun yazdı ve bu oyunları ağabeyi Marun'un tiyatrosunda sahnelendi. Başka oyunlar da sahneleyen Nakaş, gelirlerini hayırsever kuruluşlara bağışladı. Beyrut'un Maruni piskoposu ve Al Hikma adlı Maronit okulunun kurucusu ve aynı zamanda bir edebiyat adamı Yusuf al Dips ile yakın arkadaştı. Papa IX. Pius, toplumundaki sosyal faaliyetlerinden dolayı Nakaş'a Aziz Gregory tarikatının süvari rütbesini verdi. Makalelerinden biri İstanbul'da basılan İngilizce gazete *Levant Herald*'da yayımlandı. Nikola Nakaş, biyografisi ve başarılı kariyeri ile Tanzimat'ın ruhunu sembolize eder. Tanzimat kanunlarının önemli bir kısmını tek başına tercüme etti ve yeni mahkeme sisteminde avukat olarak çalıştı. Maruni cemaatinin temsilcisi olarak Suriye idare meclisinin bir üyesi oldu. Tanzimat döneminin bir başka yeniliği olan gazeteci, yazı işleri müdürü ve gazete kurucusuydu.

21- Sâdi Efendi - Halep

(Müderriş Kazancızade Sâdi Efendi, Maraş ?)

Maraşlı Müderriş Mesud Efendi'nin oğludur. 1877'de Halep vilayetinin Maraş sancağından Meclis-i Mebusana seçildi. Maraş Belediyesinin kuruluşunu gerçekleştirmiş ve 2-4 yıl belediye başkanı olarak görev yapmıştır. Meclis tartışmalarına katıldığı ilk konu Sultan II. Abdülhamid'in Meclis konuşmasına yaptığı cevabi konuşmadır. Meclis-i Mebusan'ın İlk Döneminde gündeme gelen vilayet kanunu tartışmalarında yer aldı. "Vilayet meclislerine seçilecek üyeler ile ilgili görüşlerini belirtirken; seçilecek üyelerin üç yıllığına seçilmesi gerektiğini ve ancak 500 ya da 1.000 kuruş vergi ödeyenlerin değil seçilme yeteneğine sahip olan herkesin seçilebilmesi konusunda önerge" verdi. Bu önergelerden her ikisi de kabul görmedi. Belediye ile ilgili konuların görüşüldüğü oturumlarda söz alarak fikirlerini belirten Sâdi Efendi, İstanbul'la ilgili; "Şehremi ve Belediyenin ayrı ayrı yapılanmasının işleri aksatacağını" belirterek belediyenin etkin çalışabilmesi için yeterince memurun olması, vergi toplanması ve ceza tatbik edilmesi gerektiğinin üzerinde durarak belediyelere güç kazandırmak amacıyla müfettiş ve zabıtların de belediyelerin bünyesinde olması gerektiğine işaret etti. Bu konuda verilen önerge meclis reisi ve bazı İstanbul mebuslarının karşı çıkması üzerine kabul görmedi.

22- Abdi Bey - Ankara

(Hacı Abdi Bey)

23- Sebuhan Efendi Maksud – Dersaadet

(Sebuhan Maksudyân Efendi, Dersaadet 1843 - 1908)

Bankacı bir aileye sahiptir. İstanbul'un Yenikapı bölgesinden mebus olarak katıldı. Meclis-i Mebusan'ın Birinci Döneminde ikisi askerî, üçü idari, birisi mali, ikisi matbuat ve birisi de siyasi meselelerle ilgili dokuz konuşma gerçekleştirdi.

24- Mustafa Bey - Yanya

(Avlonya 1830/1831 – Mina/Arabistan 1885 /1886)

Arnavutluk'un güneyinde Yanya, Avlonya'da ünlü bir bey ailesinin oğlu olarak doğdu. Babası Bekir Bey veya Avlonyalı Hacı Ebubekir Bey, haznedar ve Ergiri mutasarrıfı olan Selim Paşa'nın kardeşidir. Değişik kaynaklarda ismi, Yanyalı Mustafa Bey, Yanyalı Ahmed Paşazade Mustafa Bey; Mustafa Paşa Vlora, Mustafa Nuri Bey Vlora şeklinde geçer. Osmanlı sicillerinde

yer alan biyografisine göre, geleneksel dini eğitim aldı. Türkçe, Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Fransızca ve Yunanca da konuşup, okur-yazardı. Daha sonra İtalyanca ve Arnavutça da öğrendi. Ailesinin merkezi yetkililere karşı başarısız bir isyanından sonra, 1848-1851 yılları arasında kardeşi ve kuzenleriyle Konya'ya sürüldü. Ancak birkaç yıl sonra Osmanlı idaresinde bir kariyere başladı. 1854-1855'te Yanya Vilayeti'nde Seyyar Komisyonu üyeliğine atandı ve ertesi yıl vilayet meclisine üye oldu. Daha sonra kaymakam olarak Ergiri (1862-1863), Görice (1863-1864) ve Narda'da (1864-1865) bulundu. Ardından Tuna Valisi Midhat Paşa'nın vekilliğine getirildi (1865-1866). 1867-1868'de mutasarrıflığa yükseldi ve 1867-1871 arasında Girit'te sırasıyla Resmo ve Kandiye'de (1870-1871) görev yaptı. 1873'te Avlonya'da beş ay kaldıktan sonra mutasarrıf olarak Hersek'e gönderildi. Meclis-i Mebusanın her iki döneminde de Yanya'dan mebus seçilen, Mustafa (Nuri) Bey, seçimden önce Yunanlıların herhangi bir müdahale girişimine karşı Osmanlı-Yunan sınırını savunmak için gönüllüleri seferber etti. İstanbul'da bazı Arnavut mebuslarla birlikte Arnavut Halkının Haklarını Savunma Komitesi'nin kurucularından oldu. Meclisin kapanmasının ardından 15 Şubat 1878'de İstanbul'dan sınır dışı edildi. Mustafa Nuri Bey en önde gelen on muhalefet mebusundan biridir. Haziran 1878'de Arnavut Birliği'nin Avlonya şubesinin başına seçildi ve Berlin Kongresi'nde Büyük Güçler'e karşı protestoların hazırlıklarına katıldı. Şubat 1879'da Yunanistan ile Osmanlı Arnavutluk'u arasındaki sınırın belirlenmesi sorununu tartışmak üzere Preveze toplantısında Avlonya'yı temsil etti. 7 Temmuz 1880'de Güney'den komisyon başkanı olarak, kuzeydeki Arnavutlarla iş birliği hakkında konuşmak için İşkodra'yı ziyaret etti. 1881'de diğer Arnavut liderlerle birlikte tutuklandı ve bir süre kalacağı Çanakale'ye sürgüne gönderildi. 1883'te Menteşe mutasarrıflığına atandı. 1884 yılı sonunda bu görevinden ayrıldı. Burada bulunduğu süre içerisinde kendi memleketi Avlonya'ya iki çeşme, bir rüşdiye binası gibi bazı eserler armağan eden etti. 1885/1886'da Mina'da Mekke'ye hacca giderken vefat etti.

25- Abdürrezzak Efendi - Bağdat

(Şeyh Abdürrezzak Kadir Efendi, ?-5 Temmuz 1894)
Bağdatlı eş-Şeyh Kadir ailesine mensuptur. Osmanlı kaynaklarında Abdürrezzak Efendi olarak geçer. Babası Şeyh Kadir'in Bağdat'ta etkin Kâdiriyye'ye bağlı oldu-

ğu söylenir. Temyiz mahkemesi üyesi iken Meclis-i Mebusan'a mebus seçilen Abdürrezzak Efendi, özellikle II. dönemde tartışmalara sıklıkla katkıda bulunanlar arasındadır. Genellikle resmî konular ve parlamento işleyişi ile ilgili çalışmış, sonuçsuz tartışmalarla çok fazla zaman harcadığını belirterek, parlamentonun daha verimli çalışması için önerilerde bulunmuştur. Meclisin kapanmasından sonra Bağdat'a döndü ve ölümüne kadar ikinci bölgenin belediye başkanlığını yaptı.

26- Süleyman Refik Efendi - Ankara

27- Povlaki Efendi - Bursa

28- Ragıb Bey - İzmir

29- Seyyid Ahmed Efendi - Medine

30- Mehmed Bey - Bosna

(Travnikli Naim Efendizade)

31- Nâfi Efendi - Halep

Naimzade olarak da bilinen Hafızade Mehmed Bey Meclis-i Mebusanın iki döneminde de mebus seçildi. İlk seçimde Bosna'yı temsil edecek olan Korkut'un reddetmesi üzerine İstanbul'a gitti ve ikinci dönemde istifa etti.

32- Fehim Efendi - Bosna

(Banalukalı Simzade)

Fehim Efendi, Bosna Banaluka'nın önde gelenlerinden Hacı Nazif Ağa'nın oğludur. Avusturya ile sınır olan Behke ile birlikte birkaç kaza ve köydeki iki taraf ahalisi arasında meydana gelen tartışmalı yerler için bir komisyon teşkil edilmiş, Fehim Efendi de burada görevlendirilmiştir.¹¹

33- Rupen Efendi Yazıcıyan - Edirne

Meclis-i Mebusanın İkinci Döneminde Edirne mebusu olarak katıldı. Birinci Meşrutiyet döneminin ikinci devresinde, toplam dört konuşma yapmıştır. İlk konuşması iç tüzükle, diğerleri idari konularla ilgilidir. Rupen Efendi, iç tüzüğe göre hareket edilmesi taraftarı ve görüşülmesi gereken işlerin ertelenmesine karşıdır. Genel seçimlerin yapılmasını, Jandarma teşkilatının kurulmasını, memur vazife ve yetkileri hakkındaki kanun tekliflerinin bir an önce görüşülmesini talep etmiştir. Padişahın nutkunda vadettiği kanunların çıkarılması gerektiğini savunan Rupen

¹¹ BOA., HR. MKT. 878/8, 20 Mayıs 1875.

Efendi, padişah "bir canım var, vatana ve millete feda olsun" derken kendisinin de huzurda olduğunu ve o sırada orada olanların gözyaşlarını tutamadığını ifade ederek, bunun için padişaha bir teşekkür mazbatası yazılmasını istemiştir.

34- Nikola Çanaka Efendi - Yanya

(Nikolaki Çanaka Efendi)

35- Petko Todori Efendi - Sofya

(Peşo [Petko], Mişo Todori Efendi)

36- Sahak Efendi Yavrunyan - Bursa

(Sahak Yavrumyan Efendi, Bursa Mebusu)

37- Seyyid Muhammed (Alevi) Efendi - Yemen

(Seyyid Mehmed Efendi)

38- İstefenaki Efendi Todurof - Tuna

(Toçili İstefanaki Efendi)

39- Hacı Süleyman Efendi - Manastır

40- Filib Efendi - İşkodra

İşkodralı varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Filip Aga Rosto, Filip Risto Vučkoviç ve Philippe Efendi olarak da bilinir. Eğitiminden sonra İşkodra Temyiz Mahkemesi üyeliğine kadar yükseldi. İlk Meclis-i Mebusanın her iki döneminde de mebus seçildi. Akrabalarının bulunduğu Elbasan'da (Orta Arnavutluk) emekli oldu. Doğum ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte yaklaşık 100 yaşına kadar yaşadı.

41- Yusuf Efendi - İşkodra

(Podgoriçeli Yusuf Ziyaeddin Efendi, İşkodra 1830? - İşkodra 1901)

Günümüzde Karadağ'da Podgoriçe'de, dağlık Trieshi bölgesinden bir ailede 1830 civarında doğmuştur. Atalarından birinin Tuna nehri kıyısına yerleştiği söylenir. Daha sonra aile, Podgoriçe'ye göç eder ve burada 1879'da şehrin Karadağ egemenliğine girmesine kadar kalır. Yusuf Efendi Podgoriçe veya Oruçi/Uruçi olarak da anılır. Babası Hacı İbrahim Rüstem Efendi'dir. Yusuf Efendi ilk eğitimini babasından sonra İşkodra uleması Salih Efendi ile Sali Efendi Pata'dan aldı. İstanbul'da devam ettiği eğitiminin ardından Podgoriçe'de müftü ve müderris oldu. Bu nedenle kendisine "fetvacı" adı verildi. Arnavutça ve Sırp-Hırvatça'nın yanı sıra Türkçe, Arapça ve Farsça

da bilen bilgili bir âlimdi, büyük bir kütüphaneye sahipti. Meclis-i Mebusan I. ve II. Döneminde İşkodra mebusu seçilen Yusuf Ziyaeddin Efendi, Meclisin en aktif katılımcılardan biri oldu. Meclis tartışmalarında, herhangi bir Osmanlı-Arnavut toprağının Karadağ'a bırakılmasına karşı çıkan "Karadağ sorunu" üzerine konuşmalar yaptı. Meclis dışında da Osmanlı topraklarının Karadağ'a devredilmesine karşı çıkan aktivistlerden biri oldu. Podgoriçe bölgesinin Şubat 1879'da Karadağ'a dâhil edilmesinden iki ya da üç yıl sonra Müslüman çocukların Karadağ okullarında okutulmasına karşı çıktığı için İşkodra'ya gitti. Osmanlı makamları, ona mirasların yönetimini vererek İşkodra'ya yerleşmesine yardımcı oldu.

42- Hüsnü Efendi - Halep

(Bakırzade/Bakizade Hüseyin Hüsnü Efendi, Halep 8 Ocak 1844 - İskenderun 1907/1908)

Halep'te çocukluk yıllarından itibaren Arapça, Farsça ve Türkçe öğrendi, Terra Santa Okulu'nda İtalyanca, Fransızca, coğrafya, tarih ve mantık dersleri aldı. 1858'de 15 yaşındayken Zabtiyye Nezareti soruşturma bürosunda ilk görevine atandı. 1871'de Birecek'e kaymakam olarak tayin edildi. 1873 başında Antakya valisi oldu. 1876-1877 yıllarında Urfa, İskenderun, Antakya ve Belen'deki şikâyet ve isyanları soruşturmakla görevlendirildi. 1877'de Meclis-i Mebusanın ilk döneminde Halep mebusu seçildi. 5-6 ay kadar bu görevde kaldıktan sonra döndü ve 1878'de Antep kaymakam vekilliğine atandı. Sonrasında Antakya, İskenderun, Zeytun ve Elbistan'da kaymakam olarak görev yaptı. 1892-1893'te memurları atayan özel komisyon tarafından yapılan şikâyet nedeniyle görevinden azledildi ise de 1894'te kaymakam olarak Hayfa'ya atandı. Fakat yetkililere hakaret ettiği ve halkın devletten nefret etmesine neden olduğu iddiasıyla Beyrut valisi tarafından bu görevinden de azledildi. Hayfa'daki görev süresi boyunca kendi çabaları ile iki okul kurdu. İskenderun ve Hayfa kaymakamlığı sırasında bu şehirlerde su ve tarım potansiyeli ile ilgili istatistik çalışmaları yaptırdı ve bu çalışmalar padişaha sunuldu. Halep vilayeti İstinaf Mahkemesi müdde-i umumiliği görevinde bulunmuştur.¹² Halep'te masraflarını kendisinin karşıladığı köprüler ve yetimhaneler inşa ettirdi. Halep, İskenderun ve Antep arasındaki yol ağı gibi çeşitli projelerindeki başarılarından bahsedilen Hüsnü Bey'e Kâmil Paşa, tarafından

¹² BOA., İ. AZN. 11/35, 15 Eylül 1894.

kamu çalışmalarına kişisel ilgisi ve katılımı için yazılı olarak teşekkür etmiştir. İskenderun'daki arazisinde yeni tarım yöntemlerinin uygulanması konusunda araştırmalar yaptı. İyi bir kitap koleksiyoncusu olan Hüsnü Bey'in geniş bir kütüphanesi vardı. Kendisi de yazılarını Arapça ve Türkçe yazardı. İslam öncesi dönem de dahil olmak üzere erken Arap tarihi üzerine elyazması Arapça bir kitap yazdı, ayrıca Türkçe olarak basılmış eserleri bulunmaktadır; bunlardan biri *Mersin'de İki Düğün* başlığını taşıyan ve savurganlık alışkanlıklarını eleştirdiği, sade bir yaşam tarzı çağrısında bulunduğu metindir. Ayrıca Filistin'deki ilk Siyonist faaliyetler hakkında bir rapor hazırlayarak padişaha arzetti.

43- Veysel Bey – Preveze

(Mehmed Veysel Paşa, Preveze 1841/1842 - ?)

Arnavutluk'ta Çamlık hanedanından Ahmed Ağadito'nun oğludur. Dinî ilimleri okuduktan sonra İzhâr'dan Elfiye-i ibn Mâlik'e kadar Arapça, Gülistân'a kadar Farsça dersleri aldı. Coğrafya, kimya, ekonomi ve tarih okudu. Arnavut Tahsin Efendi'den topoğrafya, heyet ve tabakat dersleri aldı. Arnavutça, Yunanca ve Fransızca öğrendi. 22 Mart 1870 tarihinde İşkodra eyaletindeki Ülgün kazasına kaymakam tayin edildi. 1877-1878'de teşekkül eden Meclis-i Mebusana 5 bin kuruş maaşla Yanya vilayetinden aza seçildi. 12 Haziran 1880 tarihinde Mabeyn-i Hümayunda istihdam edildi, ardından Sinop sancağı mutasarrıflığına ve Nisan 1889'da Kütahya sancağı mutasarrıflığına getirildi. Mehmed Veysel Paşa'ya 30 Haziran 1880'de rütbe-i sâniye sınıf-ı sâni'si, 21 Temmuz'da rütbe-i refia-i mîrimirânî ve 19 Haziran 1888'de üçüncü rütbeden Mecidi nişanı tevcih edilmiştir.¹³

44- Şehsuvar Bey

Kosova Vilâyeti Dâhilinde Elbasan

45- Çelebi Hüseyin Efendi – Konya

46- Vasilaki Bey Serakuti – Dersaadet

(Vasilaki Seragiyoti Bey)

47- Nevfel Bey – Trablusşam (Suriye)

(Nikolaki Nevfel Bey, Trablusşam 1817-1895)

Nesillerdir Osmanlı idaresinde görevler üstlenen köklü bir Rum-Ortodoks ailenin çocuğudur. Babası ve üç amcası Osmanlı ve daha sonra İbrahim Paşa'nın Suriye

yönetimindeydi. Eğitimine doğduğu şehirde başlayan Nevfel Bey özel öğretmenlerden Arapça, Türkçe ve Farsça dersler aldı. Daha sonra Fransızca ve İtalyanca öğrendi. 1840'ta Suriye'nin Osmanlı İmparatorluğu'na dönüşünden hemen sonra, 23 yaşındayken Kuzey Suriye'deki Ma'arrat al Nu'mân'da ordunun iâşe ofisinde ilk resmî görevini üstlendi. Aynı yıl vali kâtibi olarak görev yapmak üzere Sayda'ya taşındı. Bu görevine daha sonra Trablus ve Beyrut'ta devam etti. 1859 yılı ortalarında Trablusgarp'a taşındı. 1860'da Fuad Paşa ile Lübnan Dağı protokolünü müzakere eden Rusya delegesine tercümanlık yaptı. 1864-1865'te bu görevden ayrıldı ve Lübnan Dağı idare meclisinde Rum-Ortodoksları temsil etti. Daha sonra vali yardımcısı oldu. Nisan-Mayıs 1864'te Osmanlı süvarilerinin ilk alayına katıldı. 1866-1867'de bu kolordunun lağvedilmesi üzerine dördüncü rütbeyi alarak memleketi Trablusşam'a döndü. 1867-1868'e kadar Kura'da kaymakam olarak görev yaptı. 1869'da yüzbaşı rütbesiyle İstanbul'a geldi ve Sultan Abdülaziz'in yaverlerinden biri olarak atandı. Bir yıl sonra geri döndüğü Trablus ve Hama'da 1876'ya kadar kâtiplik görevlerinde bulundu. 1877'de Meclis-i Mebusana Trablusşam mebusu seçildi. 1878'de, parlamentonun askıya alınmasından birkaç ay sonra, Midhat Paşa'yı Trablus'taki evine ziyafete davet etti. Bu vesileyle Midhat Paşa'nın şerefine kadeh kaldıran ve töreni "kılıç ve kalem tanrısı Midhat Paşa için bir ayın" olarak tanımlayan kendi yazdığı bir şiiri okudu. Eski bir mebus olarak Midhat Paşa'yı sürgünden döndükten sonra davet etmekten ve onun reform çabalarını övmekten çekinmemiştir. Meclisin kapanması üzerine 1880'de Trablusşam Ticaret Mahkemesi Başkanı oldu. Nikola Bey'in edebi mirası Beyrut'ta basılan şiir kitabı, aynı zamanda Rum-Ortodokslar için bir özür talebi olarak görülür.

48- Hüsnü Efendi – Edirne

(Hasanağazade)

49- Nikolas Efendi Sulidi - Dersaadet

(Nikolaki Sulidi Efendi)

50- Lambi Bey - Yanya

(Algivyadi Lambi Efendi)

51- Şakir Efendi – Tuna

52- Mehmed Bey – Kıbrıs

¹³ DH. SAİDd 22-447.

53- Mustafa Efendi – Trablusgarp
(Müderri Mustafa Hamdani Efendi)

54- Yorgaki Efendi Karamihal – Edirne

55- Hacı Panayotaki Efendi Ciridzade – Edirne
(Ciridoğlu Panayotaki Efendi)

56- Avram Efendi – Manastır

57- Fevzi Efendi - Sofya

58- İstefani Tadi Efendi - Selanik

59- Nuri Efendi - Tuna

60- Zafiraki Pandiremenos Efendi - Midilli

61- İsmail Efendi - Selanik
(İsmail Rasih Bey)

62- Hüseyin Bihum Efendi - Beyrut (Suriye)
(Beyrut 1833 - 24 Ocak 1881)

Soylu ve hayırsever bir aileye mensup, Hüseyin oğlu Ömer'in oğludur. Beyrut şeyhleri Abdullah Halid ve Muhammed el-Hut gibi önde gelen ilim adamlarıyla çalıştı. Bir dönem aile işinde çalışmışsa da ticaret ile uğraşmak yerine kendini eğitimi geliştirmeye adanmış. Şiirler de yazan Hüseyim Beyhum Bey, yaptığı doğaçlamalarla tanındı. Akademisyenlerin ulaşabildiği, geniş bir kütüphanesi vardı. Zeki, bilgili ve hızlı konuşan bir politikacıydı. Sidon/Beyrut vilayeti meclisi, temyiz mahkemesi üyesi, Beyrut belediye meclisi üyesi ve Suriye vilayeti idare meclisi üyeliği gibi farklı görevlerde bulundu. 1869'da Suriye Bilimsel Araştırmalar Derneği'nin başkanı oldu. Mecmû'atü'l-ulûm dergisinin yayınlanmasına yardım etti. Meclis-i Mebusanda Suriye mebusu olarak görev yaptı. Bakanlar ve yüksek rütbeli bürokratlar tarafından sıcak bir şekilde karşılandı. Parlamentonun ikinci döneminde de seçildi, ancak görevi kabul etmeyerek Beyrut'a döndü. Tüm resmî görevden feragat ederek kendini hayır işlerine ve edebiyat okumaya adanmış. 1878'de Beyrut'ta amacı okul kurmak, modern müfredatı öğretmek ve kız çocuklarının eğitimini teşvik etmek olan Makâsıd Derneği'nin kurucularından oldu. Şiirlerini topladığı divanı ile bir tiyatro eseri bulunan Hüseyin Beyhum'un şiirlerinin bir kısmı Beyrut'ta basılan bir kitapta toplanmış, vatanseverlik mesajı veren tiyatro oyunu ise Osmanlı yetkililerince ulusal kutlamalar esnasında birkaç kez sahnelenmiştir.

63- Argiri Kantarcı Efendi – Golos (Yanya)

64- Menahim Salih Danyal Efendi – Bağdat
(Bağdat 1846 - 1940)

Osmanlı kaynaklarında Menahim Salih olarak da bilinir, Bağdat'ın önde gelen varlıklı bir Yahudi ailesine mensuptur. Özel öğretmenlerden iyi bir eğitim aldı. 1869'da Bağdat'ta meclis-i idare üyesi olarak atandıktan sonra Osmanlı parlamentosuna kabul edilerek İstanbul'a geldi. Seçimlerde Meclis-i Mebusan'a Bağdat mebusu seçildi. Menahim Efendi meclisin aktif olmayan üyeleri arasındaydı. Zabıt Ceridelerinde adı çok az geçmektedir. Meclisin kapanmasından sonra 1878'de çıktığı Avrupa seyahatinden 1880'de dönen Menahim Efendi Bağdat'a döndükten sonra 1904'te yeniden bir yolculuğa çıktı. Hilla bölgesindeki arazilerine modern tarım teknolojilerini uygulamaya çalıştı. Irak Kızılay'ın kurucuları arasında yer aldı ve Kızılay'ın başkan yardımcılığını yaptı. 1910'da Bağdat'ta kendi adını taşıyan ve bağışlarla finanse edilen iki okul inşa ettirdi, her iki okulda 1976'da Irak hükümetince kamulaştırılmıştır. 1928'de kimsesiz Müslüman çocuklar için bir yetimhane inşa etti. 1924'de Kurucu Meclis'te Bağdat milletvekili olan Menahim Efendi, kısa bir süre sonra istifa etti. Daha sonra senato üyeliğine atandı. Yaşı ve sağlığından dolayı 1932'de emekli olana kadar bu görevi sürdürdü.

65- Fasih Efendi – Konya
(Hacı Fasih Efendi)

66- Hacı Ahmed Efendi
Astarcılar Kethüdası – Dersaadet

Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle Rumeli'den gelen göçleri düzenlemek amacıyla "Muhacirine mahsus mebusandan oluşturulan İane Encümeni"ne başkanlık etmiştir.¹⁴ Hacı Ahmed Efendi'nin, Osmanlı-Rus Savaşı'nın sorumlusu olarak bizzat Sultan Abdülhamid'i ithamı ve eleştirmesiyle başlayan tartışmaların sonunda Meclis-i Mebusan lağvedilmiştir.

67- Papazoğlu Vasilaki Efendi – Selanik

68- Abdurrahman Bey – Bağdat

(Şerifzade Abdurrahman Vasfi Bey, Musul 20 Haziran 1831-25 Temmuz 1885)

Musul kökenli, itibarlı bir aileye mensuptur. Türkçenin yanı sıra Farsça ve Kürtçe bilen Abdurrahman Vasfi

¹⁴ Vakıf, 17 Ocak 1878.

Bey henüz 21 yaşındayken Musul'daki muhasebe kalemünde ilk memuriyetini üstlendi. 1856'da Musul'daki meclis-i kebire gönüllü üye oldu. Ertesi yıl meclis-i tedkike geçti. Bir yıl sonra Musul'a bağlı Zibar kazasının müdürü oldu. Musul vilayetinin merkez sancağı ve ardından Şehrizûr'da arazi memuru olarak görev yaptı. Ardından Fırat kıyısındaki Hindiyye kazası kaymakamı, Müntefik sancağı mutasarrıf vekili, Şehrizûr mutasarrıf vekili ve 13 Şubat 1876'da Bağdat'taki istinaf mahkemesine (mahkeme-i temyiz) atanıncaya kadar birkaç kez Irak'taki Semâve kazası kaymakamı oldu. Meclis-i Mebusan'ın ilk döneminde mebus olan Abdurrahman Bey ikinci dönemde yerini Rif'at Bey'e bıraktı. Görev yaptığı sürece meclis oturumlarına çok sık katılmamış, katıldıklarında aktif olarak tartışmalara dahil olmuştur. Meclisten ayrıldıktan sonra Kerkûk'teki bidayet mahkemesinin ceza dairesi başkanlığını yaptı. Ardından Irak'taki Amâra bölgesinin kaymakamlığına atandı.

69- Şeyh Ali Efendi – Yemen

70- Yanako Efendi – Aydın

71- Ali Galib Efendi – Trabzon

(Ali Galib Efendi, Trabzon 1836/1837 - ?)

Abanoszâde Ömer Efendi'nin oğludur. Medresede Arapça ve Farsça okudu, Yunanca öğrendi. 3 Ocak 1861 tarihinde Rize kazası zaptiye yüzbaşılığına tayin edildi. Daha sonra sırasıyla, Tirebolu kazası zabıta memuriyeti, Of kazası müdüriyeti vekâleti, İspir kazası kaymakamlığı vekâleti, Kastamonu vilayetinde kâin Orniye nahiyesi müdüriyeti, Gerze nahiyesi müdüriyeti, İskilip kazası kaymakamlığı, Kastamonu vilayeti belediye meclisi riyaseti, Gül ile Sorgun nahiyesi müdüriyeti, Trabzon vilayetindeki Görele kazası kaymakamlığı ve Sürmene kazası kaymakamlığı vazifelerinde bulundu. 1878-1879'da Trabzon meclis-i temyizi mümeyyizliğine, ardından İstinaf Mahkemesi azalığına ve 1880-1881'de Bidayet Mahkemesi icra memuriyetine tayin edildi.¹⁵

72- Mehmed Ali Efendi – Sivas

73- Yaver Efendi – Bosna

(Saraybosna 1843 - 1 Haziran 1902)

17. yüzyılın ilk yarısında Selanik'ten göçen ve Saraybosna'daki ilk hahamın soyundan gelen Baruh,

19. yüzyılda içlerinde borsa simsarları ve tüccarların bulunduğu Saraybosnalı Musevi ailelerin en etkiliplerinden birine mensuptu. Rüştîye mükemmel bir Osmanlıca eğitim aldı. Önce Gümrük katibi olarak görev yaptı. 1873'te bölgenin resmî gazetesi Bosna'nın başeditörü ve aynı zamanda vilayet matbaasının müdürü oldu. 1875'e kadar devam ettirdiği bu görevden sonra 1877'ye kadar tarihi kayıtlarda izine rastlanmaz. 1877'de Osmanlı parlamentosuna girdi. Avusturya-Macaristan işgalinden (1878) sonra, önemli bir pozisyonda çalışmak istemeyen Yaver Efendi ömrünün sonuna kadar emekli ve toprak sahibi olarak yaşadı.

74- Nikolaki Efendi – Cezayir Bahr-i Sefid

75- Rauf Bey – Erzurum

(Hacı Rauf Bey)

76- Ahmed Hilmi Efendi - Dersaadet

(Ahmed Hilmi Efendi, İstanbul ? - 1878)

Babialı Tercüme Odasında yetişti. Mekteb-i Mülkiyede hukuk, tarih ve coğrafya dersleri verdi. Tebriz Konsolosluğu yaptı. 1877'de İstanbul mebusu seçildi. Alman istatistik ve siyasal ekonomi uzmanı Otto Hübner'den yaptığı tercüme *İlm-i Tedbîr-i Servet* adıyla basıldı. Mekteb-i Rüşdiyye talebesine faydalı olacağı düşüncesiyle 1.000 nüshasının satın alınmasına karar verildi.¹⁶ En önemli eseri Maarif-i Umumiye Nazırı Ahmed Kemal Paşa'nın teşvikiyle başladığı, 1865'te İngiliz tarihçi William Chambers tarafından yazılan *Chambers's Historical Questions with Answers: Embracing Ancient and Modern History* adlı kitaptan *Târîh-i Umûmî* adıyla yaptığı tercümedir. Bu tercüme-yi farklı tarihlerde farklı edisyonlar hâlinde neşreden Ahmed Hilmi, Victor Hugo'nun *Hernani* adlı eserini de tercüme etmiş ve basımı için kendisine Meclis-i Maâriften muvakkat bir ruhsatname verilmiştir.

77- Josef Efendi - Bosna

78- Hamzasb Efendi - Erzurum

(Hamzasb Hallacyan Efendi)

Erzurum mebusu olarak katıldığı Meclis-i Mebusanın Birinci Döneminde toplam dört konuşma gerçekleştirdi. Bunlardan birisi askerî, üçü de mali konularla ilgilidir.

79- Yorgaki Çağar Efendi - Ohri

¹⁵ DH. SAİDd 14-201.

¹⁶ BOA, İ.DH. 592/41225.

80- Simon Efendi - Konya

(Değirmencioğlu Simonaki Efendi)

81- Hasan Fehmi Efendi - Dersaadet

(Hasan Fehmi Paşa, Batum 1836 - İstanbul 1910)

Hacıoğlu Şerif Molla'nın oğludur. Genç yaşta İstanbul'a gelerek Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. Hukuk tahsili aldı ve Tercüme Odasında memur olarak çalıştı. Çeşitli ticaret mahkemelerinde üyeliklerinin yanı sıra *Takvim-i Vekâyi* ve *Ceride-i Havadis* gazetelerinde yazıları yayımlandı. 1867-1871 yılları arasında Ticaret Meclisi başkanlığı yaptı. Birinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul mebusu seçildi. Ahmed Vefik Paşa'yı eleştiren görüşleri ile öne çıktı. Meclisin ikinci döneminde Ahmed Vefik Paşa'nın yerine meclis başkanı seçildi. Meclis müzakereleri dışında gündem dışı konuşmalara verdiği izinler ile dikkat çekti. Sultan II. Abdülhamid'in Meclisi tatil etmesinden sonra, Osmanlı-Rus Harbi dolayısıyla bizzat padişahın başkanlığını yaptığı Muhacirin Komisyonunda başkan yardımcılığı vazifesini yürüttü. 1878 yılında 6 ay süre ile Hazine-i Hassa Nazırlığı yaptı, 1878-1881 yılları arasında ise kurucusu olduğu Mekteb-i Hukukta ticaret hukuku ve devletler hukuku dersleri verdi. 1879-1880'de Said Paşa'nın sadareti zamanında Nafia Nazırlığı yaptı. 1881'de vezirlik rütbesiyle terfi ettirildi. Daha sonra Adliye Nazırlığına getirildi, bu görevi sırasında Mısır meselesinin halli için fevkalade memuriyetle Londra'ya gönderildi. 1890'da Rüşumat Emini, 1892'de Aydın ve 1895'te Selanik Valiliğine getirildi. 1897 Yunan Harbi'nden sonraki barış antlaşması heyetine ikinci delege olarak katıldı. 1908 İnkılabı'ndan sonra kurulan kabinelerde Adliye Nazırlığı, Şûra-yı Devlet Reisliği ve Meclis-i Âyan üyeliği vazifelerinde bulundu. Meşrutiyet dönemlerinde hizmeti geçmiş "yaşlı Genç Türk" olarak saygı görmüştür. Telhîs-i Hukûk-ı Düvel isminde hukukta okuttuğu derslerin özetini kapsayan bir kitabı ve basılı tahrir ve layihası bulunmaktadır.

82- Mihalaki Efendi - Siroz (Makedonya)

83- Petraki Efendi Petroviç - Bosna

(Saraybosna 1833 - 25 Aralık 1906)

1830'larda Saraybosna'ya gelen tüccar Konstantin'in oğludur. Orduya tedarikçilik yapan ve Bosna'nın en zenginlerinden birisi olan babasının ölümünden sonra işleri devraldı. Yüksek rütbeli Osmanlı memurlarının

güvenini kazandı. 1861-1869 arası Bosna Valisi olan Şerif Osman Paşa ve 1875-1878 arasında vali yardımcısı olarak görev yapan Mustafa Paşa Vlora ile yakın ilişkiler kurdu. Hersekli köylülerce de tanınan Petraki Efendi, birkaç kez meclis-i idare üyeliğine seçildi. 1875 yazında başlayan Hersekli köylülerin isyanını Bosna'ya yayılmadan bastırarak güven kazandı. İlkbaharda Reform Komisyonunda yer aldı. 1876'daki ilk oturumda Meclis-i Mebusan'a vekil olarak seçildi, ancak tartışmalara çok fazla katkıda bulunmadı. II. Dönemde de seçildi, ancak bir süre sonra Viyana'da iken gönderdiği telgrafla istifa etti. 1877 sonlarına doğru Viyana'dan döndükten sonra itilaf devletlerinin bölge halkını etkilemesini önlemek için eyaletin başına geçti ancak bu durumun Belgrad'ı şüpheye düşürmesi üzerine oraya bir ajan gönderildi. 1878 baharında bölgede artan isyanlara karşı kurulan komiteyi organize etme görevini üstlendi. 1884'ten 1890'a kadar (1887 hariç) yapılan belediye seçimlerinde rakiplerini büyük ölçüde geride bıraktı. 1890'da Saraybosna belediye başkan yardımcısı oldu ve bu görevi ölümüne kadar sürdürdü. Ayrıca yerel bir bankanın kuruluşunda yer aldı ve yıllarca kadrosunda bulundu. Bir tiyatro kurmaya çalıştı ve kısa bir süre de Saraybosna Ortodoks cemaatinin başkanlığını yaptı.

84- Atenodoros Efendi - Edirne

(Yorgiyo Atenodoros Efendi)

85- Manuk Karacyan Efendi - Halep

(Halep 1843 - ?)

Halep'te başladığı eğitiminde Arapça, Türkçe, Fransızca; İstanbul'a geldikten sonra Ermenice öğrendi. 1872'de 30 yaşındayken Halep Ticaret Mahkemesi'nin fahri üyesi oldu. 1874'ten itibaren 3 yıl istinaf mahkemesi üyeliği yaptı. 1877'de mebus seçildi ve Meclis-i Mebusanın her iki döneminde de görev aldı. Meclisin kapanmasından sonra 1879 başında Halep Belediye Başkanlığına atandı. Bu görevde bir süre kaldıktan sonra ayrılarak, 1884-1885'te Trabzon vilayet mahkemesinde görev aldı. Bir yıl sonra Halep'e geri dönerek çalışmaya başladı, ancak yolsuzluk ve zimmetine para geçirmekten suçlu bulunduğu için 1890'da görevden alındı. 1892-1893 yıllarında Trablusgarp ticaret mahkemesi, Aralık 1895-Ocak 1896'da Yanya ticaret mahkemesi başkanlığı yaptı. Daha sonra Aydın vilayetinde zirai vergilerin toplanması müfettişliği ile İstanbul'da vergi müfettişliğine

atandı ve 14 Nisan 1908 tarihine kadar bu görevi yürüttü. Vefat tarihi belinmeyen Karaca Efendi mebusluğu esnasından ikinci rütbeden nişan almıştır.

86- Ahmed Muhtar Efendi - Erzurum

(Erzurum 1830/1831 - ?)

Ahmed Muhtar Efendi, Dursun Beyzade Mehmed Şerif Efendi'nin oğludur. Sıbyan mektebinden sonra özel hocalardan Arapça ve Farsça öğrendi. 1846-1847'de Erzurum mal kalemine girdi. 1856-1857'de mal başkâtibi tayin edildi. 1858-1859'da merkez sancağı mal müdürlüğüne, 1865-1866'da defterdar muavinliğine getirildi. 1869-1870'de muavinliğin lağvedilmesi münasebetiyle İstanbul'a giderek Maliye ve İradât-ı Umumiye Odasına geçti. 1870-1871'de Çıldır sancağı muhasebeciliğine, 1871-1872'de Erzurum vilayeti muhasebe mümeyyizliğine tayin edildi. 1876-1877'de Meclis-i Mebusanın birinci içtimasında mebus seçilerek İstanbul'a gitti. Daha sonra Trabzon aşar müfettişliğine getirildi ve 1877-1878'de Gümüşhane mutasarrıflığı vekâletine tayin edildi. Rütbesi 1854-1855'te rütbe-i rabiaya, 1868-1869'da rütbe-i sâniyeye yükseltilmiş ve 1857-1858'de dördüncü rütbeden Mecidî nişanı almıştır.¹⁷

87- Dimitri Rombi Efendi - Manastır

88- Zaharya Efendi - Sofya

89- Yorgaki Efendi - Trabzon

(Yorgaki Karvonidi Efendi)

90- Hacı Vasili Efendi Yorgalidis - Rodos

(Hacı Vasilaki Efendi)

91- Ancilo Dodmas Efendi - İşkodra

(Angeli Efendi, İşkodra? - İstanbul 10 Nisan 1878)

Ejll Paloka olarak da bilinir. İşkodra'nın ünlü Katolik ailelerinden birine mensuptur. Ticaret Mahkemesi üyesi Aleksander Bonati'nin yerine Meclis-i Mebusana girdi. İşkodra'ya dönmek üzere iken vefat etti.

92- Petraki Zılatof Efendi - Rusçuk

93- Sava Bilek Efendi - Mostar¹⁸

Meclis-i Mebusanın birinci oturumuna Hersek'ten mebus seçilen ve asıl mesleği bakkallık olan Biliç

Sava, Mostar'da toprak sahibi birkaç tüccardan biridir. Trieste'ye zaman zaman kahve ve şeker ticareti için seyahet eden Sava Efendi borsayla da ilgiliydi. Siyasi konularda çok dikkatli davranır, Osmanlı yönetiminden yararlanmakla birlikte Müslümanlardan çekinirdi. Karadağ veya Sırbistan ile yakınlaşmadan da hoşlanmıyordu. Türkçe okuyup yazması olmamasına rağmen Türkçe konuşan Sava Efendi, 1880'lerde Mostar'ın vali yardımcısı oldu. Yeni otoritelere sadakati ile onlara karşı olan Ortodoks siyasi muhalefeti dengelemeye çalıştı. Mostar Ortodoks cemaatinin başkanı olarak, 10 Aralık 1881'de Bosna-Hersek'te Avusturya-Macaristan yönetiminin zorunlu askerlik uygulamasına karşı bir protesto imzaladı. Sürgün veya hapis cezasına çarptırılmadı, ancak iki yıl sonra belediye başkan yardımcısı olarak, oğlu Vladislav'ın Viyana'nın ünlü Theresianum'una kabul edilmesi talebi kısmen karşılandı. Oğlu Monarşi'nin yüksek rütbeli temsilci çocuklarının eğitimi aldığı diğeri kadar ünlü olmayan Löwenberg yatılı okuluna kabul edildi.

94- Kazım Efendi - Adana

(Musabalıoğlu)

95- Süleyman Bey - Bosna

(Salamon Efendi, Saraybosna 1845 - 30 Ocak 1911)

Atalarının 18. yüzyılın ilk yarısında Padua'dan geldiği düşünülmektedir. Salom Salomon babası tıp doktordu. 1856 reformlarından sonra babası meclis-i idarenin musevi üyesi olarak seçildi ancak Kudüs'e göç edince Salomon babasının yerini aldı. Osmanlı parlamentosunun ikinci döneminde mebus olan Salomon Sultan II. Abdülhamid tarafından Mecidiye Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Babası İsak'tan dolayı İsakoviç olarak da anılırken soyadı Salomon veya Solomon olarak geçer. Parlamentonun kapatılmasının ardından Bosna-Hersekli milletvekilleri anavatanlarına döndüklerinde, Saraybosnadaki Osmanlı idarecileri tarafından ülkede ve başkentte artan şiddete karşı bir komite oluşturmak üzere görevlendirildi. Haziran 1878'in sonunda, Saraybosna "Ulusal Komite"ye katıldı. Osmanlı'nın bıraktığı iktidar boşluğunu dolduracak yerel bir yönetim oluşturma konusunda hemfikir oldu, Berlin Kongresi kararına karşı yazılar yazdı. Ancak, Museviler Avusturya-Macaristan birliklerine karşı Müslümanların silahlı direniş örgütlenmesine katılmadılar. Salom daha sonra, Musevi gençliğini eğitmeyi hedefleyen "La Benevolencia" adlı derneğin

¹⁷ DH. SAİDd 2-48.

¹⁸ Albümde kimlik bilgisi verilirken Fransızca kısımda yanlışlıkla Manastır yazılmıştır.

ve ilk yerel bankanın kurulmasında aktif rol oynadı. Otuz yılı aşkın bir süre Saraybosna Musevi Cemaatinin başkanlığını yaptı.

96- Altıntop Mikel Efendi - Ankara

(Altıntop Mikael Efendi)

97- Agop Efendi Şahinyan - Sivas

(Agop Şahinyan Efendi)

Meclis-i Mebusanın Birinci Döneminde Sivas mebusu olarak görev aldı ve Osmanlı-Rus Savaşı ile ilgili bir konuşma yaptı.

98- Rifat Bey - Manastır

99- İstefan Graboviç Efendi - Hersek

Hakkında çok fazla bilgi bulunamayan Grabovac Stevan'ın Mostarlı Stojan Grabovac'ın kardeşi ya da ebeveyni olduğu düşünülmektedir. Hersek konseyinin en eski üyesidir. Fransiskanlar tarafından "Türklerin adamı" olarak bilinir; ancak Türkçe yazmayı bilmezdi. Meclis-i Mebusanın ilk döneminde Hersek mebusu olarak seçildi.

100- Danyal Karacyan Efendi - Erzurum

Meclis-i Mebusanın İkinci Döneminde Erzurum mebusu olarak görev aldı ve askerî konularla ilgili iki konuşma yaptı.

101- İbrahim Bey - Hersek

(Nevesin 5 Eylül 1841- Saraybosna 8 Kasım 1902)

Meclis-i Mebusanın iki döneminde de mebus seçilen İbrahim Bey, 17. yüzyılın sonunda Mora Savaşı (1683-1699) sırasında görev almış Güney Hersekli bir asker ailesine mensuptur. Bosna'da yaşanan huzursuzluktan dolayı sıkıntılı bir çocukluk geçirdi. İlköğretimi Nevesin'de başladı. 1851'de babasını kaybedince eğitim için Travnik'e gönderildi. Burada kaldığı 7 yıl süresince Bosnalı alim, müderris ve aynı zamanda Travnik Müftüsü Derviş Mehmed Korkut'un derslerini takip etti. Onun sayesinde hukukçu ve şair olarak yetişti, Arapça ve Farsça öğrendi, Türkçeyi ana dili gibi konuşan İbrahim Bey, iyi bir hattat olduğu gibi şairdir de. Şiirlerinde "Edhem" mahlasını kullandı. Bosna eyaleti Tanzimat'a karşı çıktığında İstanbul hükümetinin yanında yer alan Korkut'un yanında yetişmiş olması kariyerinde önemli rol oynadı. Farklı kademelerde idari görevlerde çalıştıktan sonra Nevesin'de kaymakam temsilcisi oldu. 1868'de sancağın en güçlü aillerin-

den biri olan Çengiç ailesin kızıyla evlendi. 1870'de Piva bölgesinin kaymakamı oldu ancak bir süre sonra istifa ettiyse de reddedilerek, Foça kaymakamlığına getirildi. Ahmed Muhtar Paşa başkanlığındaki bir komisyona uzman olarak atandı. Bu görevinde, Fransız konsolosu tarafından "fanatik olmayan bir ulema" olarak tanımlandı. Hersek idari olarak Bosna'ya bağlandıktan sonra Lubuşka kaymakamı oldu. Bu esnada Hersek meclisinin çoğunluğu tarafından Meclis-i Mebusana mebus seçildi. II. Dönemde de Hafzadiç'in istifa etmesi üzerine yeniden Meclis-i Mebusana katıldı. Parlamento içindeki "Rumeli Kulübü"nün sekreterliğini üstlendi. Meclis kapatıldıktan sonra Hersek'e döndü ve İstanbul'dan gelen talimatlara bağlı kaldı. Avusturya-Macaristan idaresi kurulduğunda, 1879'da Franz-Joseph Nişanı Şövalye Haçı ile ödüllendirildi. Bir ideolog değildi, ancak milliyetçilik kaygısıyla, hayatının sonuna kadar Genç Osmanlı fikirleriyle yakın bağını korudu. İlimli bir siyasetçi olarak iyi bir vatansever, iyi bir şair, iyi bir Müslüman ve bir modernistti. Sırp veya Hırvat milliyetçiliğinin herhangi bir biçimine katılmayı her zaman rededen İbrahim Bey, Kapetanoviç ile birlikte Osmanlı fethi ve 17. yüzyılın Bosnalı kahramanları üzerine epik şarkılar derledi tarihi makaleler yazdı.

102- Sami Bey - İşkodra

(Toydanzade İsmail Sami Bey)

103- Salim Efendi - Kastamonu

(Mehmed Salim Efendi, Kastamonu 1840/1841 -?)

Kastamonu eşrafından Ahmed Şükri Efendi'nin oğludur. Burada bazı hocalardan şeri akaid, Arapça ve pederinden de Farsça Mesnevî-i Şerif dersleri aldı. 1851-1852'de Kastamonu vilayeti mal kalemine, 1853-1854'te arazi kitabetine, 1867-1868'de meclis-i kebir eyalet fahri azalığına, 1868-69'da vilayet meclis azalığına getirildi. 1874-1875'te Kastamonu vilayeti mektupçuluğu vekâleti ve 1876-1877'de Kengiri sancağı mutasarrıflığı vekâleti görevlerinde bulundu. Mart 1877'de içtima eden Meclis-i Mebusana birinci defa ve altı buçuk ay sonraki içtimada ikinci defa olarak aza tayin edildi. Nisan 1880'den sonra Kastamonu'da meclis-i idare-i vilayet fahri azalığı yaptı.¹⁹

104- Nuri Bey - Daire Müdürü

¹⁹ DH. SAİDd 3-450.

Editörün Notu

Biyografilerin hazırlığı sırasında, İhsan Güneş'in *Türk Parlamento Tarihi*, editörlüğünü Christoph Herzog, Malek Sharif'in yaptığı *The First Ottoman Experiment in Democracy* ve TDV *İslam Ansiklopedisi*'nin muhtelif ciltleri sıklıkla kullanıldığı için ayrıca kaynak gösterilmemiştir.

Kaynakça

- Alpaslan, Erhan, "Meclis-i Mebusan'da Maraş Mebusları (1877-1920)", *Turkish Studies Historical Analysis*, Vol. 14, Issue 2, 2019, s.141-162.
- Belge, Hadi, "Osmanlı Devleti Merkez Bürokrasisinde Bizans Bakiyesi Bir Kurum Olarak Logofetlik" *Akademik Bakış Dergisi*, S. 72, (Mart- Nisan 2019), s. 123-146.
- Devereux, R., *The First Ottoman Constitutional Period: A Study of the Midhat Constitution and Parliament*, Baltimore, Johns Hopkins Press, 1963.
- Göncü, Cengiz, *Meclis-i Mebusan*, Milli Saraylar Yayınları, İstanbul 2009.
- Gövsal, İbrahim Alâeddin, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, 1946.
- Güleryüz, Naim A., *Bizanstan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 2012.
- Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi I. ve II. Meşrutiyet*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 1997.
- Hakak, Lev, *The Emergence of Modern Hebrew Literature in Babylon 1735-1950*, Pursue University Press, 2009.
- İnal, İbnülemin M. K., *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955
- Koç, Yılmaz, Osmanlı Mebusan Meclisinde Görev Yapan Ermeni Mebuslar ve Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2009.
- Oğuz, Ahmet, "Edirne Mebusu Rasim Bey'in 1877-1878 Mebusan Meclisi'ndeki Faaliyetleri", *Uluslararası Eğitim ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2, S. 3, (Aralık 2020), s. 121-134.
- Okumuş, Fatih Samet, İsmâil Sâdık Kemâl Vecihî Paşazâde (Ö.1310/1893)'nin İhlâs Süresi Tefsiri ve Üzerine Yapılan Şerh: Tahkik-İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Pamukciyan, Kevork, *Biyografileriyle Ermeniler*, Aras Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Sunguroğlu, İshak, *Harput Yollarında*, C.II, Elâzığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yay., İstanbul 1959, s. 178-181.
- Yedek, Şahin, "Meclis-i Mebusan'da Mamuretülaziz (Elâzığ) Mebusları ve Faaliyetleri (1877-1920)", *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. V, S. 10.
- The First Ottoman Experiment in Democracy*, (Ed. Christoph Herzog, Malek Sharif), Orient-Institut İstanbul 2016.
- TDV İslam Ansiklopedisi, c. 2, 3, 11, 16, 17, 22, EK-1, 2 İstanbul 1989.
- <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/kimyager-dervis-pasa/1193> Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021.
- <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/riza-ali-riza-efendi-bursali>

Meclis-i Âyan ve Vilayetlere Göre Meclisi Mebusan Üyeleri

MECLİS-İ ÂYAN

Abdurrahman Sami Paşa - *Albüm No: 2*
Ahmed Arifi Paşa (Başkan Vekili) - *Albüm No: 16*
Ahmed Celâl Paşa - *Albüm No: 19*
Ahmed Hilmi Efendi - *Albüm No: 11*
Ahmed Kemal Paşa - *Albüm No: 8*
Ahmed Vefik Paşa - *Albüm No: 22*
Bağdatlı Emin Efendi - *Albüm No: 12*
Daviçon Efendi - *Albüm No: 21*
Derviş Paşa - *Albüm No: 6*
Edhem Paşa - *Albüm No: 7*
Emin Bey - *Albüm No: 9*
Esad Efendi - *Albüm No: 10*
Halim Paşa - *Albüm No: 4*
Hasan Rıza Paşa - *Albüm No: 5*
Kostaki Efendi - *Albüm No: 18*
Marko Paşa - *Albüm No: 14*
Mehmed Tefvik Bey - *Albüm No: 15*
Mustafa Nuri Paşa - *Albüm No: 3*
Server Paşa (Başkan) - *Albüm No: 1*
Serviçen Efendi - *Albüm No: 17*
Tahir Efendi / Paşa - *Albüm No: 13*
Yorgaki Efendi - *Albüm No: 20*

MECLİS-İ MEBUSAN

Nuri Bey (Daire Müdürü) - *Albüm No: 104*

ADANA

Kâzım Efendi - *Albüm No: 94*

ANKARA

Altıntop Mikael Efendi - *Albüm No: 96*

Hacı Abdi Bey - *Albüm No: 22*

Süleyman Refik Efendi - *Albüm No: 26*

AYDIN - İZMİR

Hacı Mehmed Efendi - *Albüm No: 13*

Ragıp Bey - *Albüm No: 28*

Yenişehirizade Ahmed Efendi - *Albüm No: 3*

Yanako Efendi - *Albüm No: 70*

BAĞDAT

Abdurrahman Bey - *Albüm No: 68*

Abdürrezzak Efendi - *Albüm No: 25*

Menahim Salih Danyal Efendi - *Albüm No: 64*

BOSNA - HERSEK

Ali Efendi - *Albüm No: 18*

Fehim Bey - *Albüm No: 32*

İbrahim Bey - *Albüm No: 101*

İstefan Graboviç Efendi - *Albüm No: 99*

Josef Efendi - *Albüm No: 77*

Mehmed Bey - *Albüm No: 30*

Süleyman Bey - *Albüm No: 95*

Sava Bilek Efendi - *Albüm No: 93*

Petraki Efendi - *Albüm No: 83*

Yaver Efendi - *Albüm No: 73*

BURSA - HÜDAVENDİGAR

Bahaeddin Efendi - *Albüm No: 1*

Rıza Efendi - *Albüm No: 6*

Povlaki Efendi - *Albüm No: 27*

Sahak Yavrunyan Efendi - *Albüm No: 36*

CEZÂİR-İ BAHR-İ SEFİD

Hacı Vasili Efendi - *Albüm No: 90*
Zafiraki Pandiremenos Efendi - *Albüm No: 60*
Nikolaki Efendi - *Albüm No: 74*
Mehmed Bey - *Albüm No: 52*

DERSAADET

Ahmed Hilmi Efendi - *Albüm No: 76*
Hacı Ahmed Efendi - *Albüm No: 5*
Hacı Ahmed Efendi (Astarçılar Kethüdası) - *Albüm No: 66*
Hasan Fehmi Efendi - *Albüm No: 81*
Sebuh Efendi - *Albüm No: 23*
Hüdaverdizade Ohannes Efendi - *Albüm No: 2*
Nikolas Efendi - *Albüm No: 49*
Vasilaki Bey - *Albüm No: 46*

DİYARBAKIR

Mesud Efendi - *Albüm No: 8*

EDİRNE

Atenadoros Efendi - *Albüm No: 84*
Hacı Panayotaki Efendi - *Albüm No: 55*
Hüsnü Efendi - *Albüm No: 48*
Rasim Efendi - *Albüm No: 16*
Rıfat Efendi - *Albüm No: 10*
Rupen Efendi - *Albüm No: 33*
Şerif Bey - *Albüm No: 4*
Yorgaki Efendi - *Albüm No: 54*

ERZURUM

Ahmed Muhtar Efendi - *Albüm No: 86*
Danyal Karacyan Efendi - *Albüm No: 100*
Hamazasb Efendi - *Albüm No: 78*
Rauf Bey - *Albüm No: 75*

HALEP

Sâdi Efendi - *Albüm No: 21*
Nâfi Efendi - *Albüm No: 31*
Hüsnü Efendi - *Albüm No: 42*
Manuk Karacyan Efendi - *Albüm No: 85*

HARPUT - MAMÜRET'ÜL AZİZ

Hacı Hafız Mahmud Efendi - *Albüm No: 14*

HİCAZ - MEDİNE

Seyyid Ahmed Efendi - *Albüm No: 29*

İŞKODRA

Sami Bey - *Albüm No: 102*

Yusuf Efendi - *Albüm No: 41*

Ancilo Dodmas Efendi - *Albüm No: 91*

Filib Efendi - *Albüm No: 40*

KASTAMONU

Hacı Mustafa Bey - *Albüm No: 11*

Salim Efendi - *Albüm No: 103*

KONYA

Çelebi Hüseyin Efendi - *Albüm No: 45*

Fasih Efendi - *Albüm No: 65*

Simon Efendi - *Albüm No: 80*

KOSOVA - SOFYA

Şehsuvar Bey - *Albüm No: 44*

Fevzi Efendi - *Albüm No: 57*

Zaharya Efendi - *Albüm No: 88*

Petko Todori Efendi - *Albüm No: 35*

SELANİK VE MANASTIR

Tahir Ömer Paşa - *Albüm No: 12*

İsmail Efendi - *Albüm No: 61*

Hacı Süleyman Efendi - *Albüm No: 39*

Mihalaki Efendi - *Albüm No: 82*

Yorgaki Çağar Efendi - *Albüm No: 79*

Dimitri Rombi Efendi - *Albüm No: 87*

İstefani Tadi Efendi - *Albüm No: 58*

Avram Efendi - *Albüm No: 56*

Papazoğlu Vasilaki Efendi - *Albüm No: 67*

Rıfat Bey - *Albüm No: 98*

SİVAS

Mehmed Ali Efendi - *Albüm No: 72*

Agop Efendi - *Albüm No: 97*

SURİYE

Hüseyin Bihum Efendi - *Albüm No: 62*

Halid Efendi - *Albüm No: 17*

Yusuf Ziya Efendi - *Albüm No: 7*

Nikola Nakaş Efendi - *Albüm No: 20*

Nevfel Bey - *Albüm No: 47*

TRABLUSGARP

Mustafa Efendi - *Albüm No: 53*

Süleyman Kaptan Efendi - *Albüm No: 15*

TRABZON

Ali Galib Efendi - *Albüm No: 71*

Yorgaki Efendi - *Albüm No: 89*

TUNA

Aliş Paşa - *Albüm No: 9*

İstefenaki Efendi - *Albüm No: 38*

Şakir Efendi - *Albüm No: 51*

Nuri Efendi - *Albüm No: 59*

Petraki Zılatof Efendi - *Albüm No: 92*

YANYA - PREVEZE

Ali Naki Efendi - *Albüm No: 19*

Mustafa Bey - *Albüm No: 24*

Veysel Bey - *Albüm No: 43*

Lambi Bey - *Albüm No: 50*

Argiri Kantarcı Efendi - *Albüm No: 63*

Nikolas Çanaka Efendi - *Albüm No: 34*

YEMEN

Seyyid Muhammed Efendi - *Albüm No: 37*

Şeyh Ali Efendi - *Albüm No: 69*

EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR